

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Комплекс навчально-методичного забезпечення

для студентів напрямів підготовки:

6.040303 системний аналіз

6.040302 інформатика

6.050101 комп'ютерні науки

Денна форма навчання

Соціальна психологія: комплекс навчально-методичного забезпечення для студентів напрямів підготовки 6.040303 системний аналіз, 6.040302 інформатика, 6.050101 комп'ютерні науки. Укл.: Кононець М.О. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. – 44 с.

Навчальне видання

Соціальна психологія
Комплекс навчально-методичного забезпечення
для студентів напрямів підготовки
6.040303 системний аналіз,
6.040302 інформатика,
6.050101 комп'ютерні науки
Денна форма навчання

Укладач: *Кононець Марія Олександрівна*, кандидат психологічних наук,
доцент.

Відповідальний редактор: *Воляннюк Наталія Юріївна*, доктор
психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки.

Рецензент: *Архипова Євгенія Олександрівна*, кандидат філософських наук,
доцент кафедри теорії та практики управління.

Анотація

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Соціальна психологія» є властивості людини, які виявляються у взаємодії з іншими людьми, а також особливості соціально-психологічних процесів і феноменів, які породжують ці властивості.

Навчальна дисципліна має на меті навчити студентів здійснювати психологічний аналіз складних ситуацій при взаємодії «особистість – суспільство», «особистість – соціальна група», «особистість – особистість» та організувати власну діяльність як складову колективної діяльності.

Аннотация

Предметом изучения учебной дисциплины «Социальная психология» являются свойства человека, которые проявляются при взаимодействии с другими людьми, а также особенности социально-психологических процессов и феноменов, которые порождают эти свойства.

Цель учебной дисциплины научить студентов осуществлять психологический анализ сложных ситуаций при взаимодействиях «личность – общество», «личность – социальная группа», «личность – личность» и организовывать собственную деятельность как составляющую коллективной деятельности.

Summary

The object of study of discipline «Social Psychology» are characteristics of personalities that are manifested in the interaction with other people, and features of the socio-psychological processes and phenomena.

The goal of discipline are teaching graduate students to implement a psychological analysis of complicated situations in interactions "personality – society", "personality – social group", "personality – personality" and organize own activities as a component of collective activities.

З М І С Т

I.	Загальні відомості.....	5
II.	Розподіл навчального часу.....	5
III.	Мета і завдання навчальної дисципліни.....	6
IV.	Зміст навчального матеріалу.....	7
1.	Розподіл навчального часу за темами.....	8
2.	Лекційні заняття.....	10
3.	Семінарські заняття.....	38
4.	Самостійна робота студента.....	38
5.	Індивідуальні завдання	39
V.	Контрольні роботи.....	39
VI.	Методичні вказівки.....	39
VII.	Рекомендована література.....	39
Додаток 1.	Рейтингова система оцінювання.....	41
Додаток 2.	Перелік питань до заліку	43

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.

Програму навчальної дисципліни «Соціальна психологія» – складено відповідно до освітньо-професійних програм підготовки ОКР «бакалавр» Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»).

Навчальна дисципліна має статус за вибором і належить до циклу соціально-гуманітарної підготовки.

Предметом навчальної дисципліни є властивості людини, які виявляються у взаємодії з іншими людьми, а також особливості соціально-психологічних процесів і феноменів, які породжують ці властивості.

Міждисциплінарні зв'язки: «Соціальна психологія» є дисципліною за вибором і вивчається у 3(4), 5(6) семестрах. Даній дисципліні передують вступ до фаху, історія, філософія. Навчальна дисципліна «Соціальна психологія» забезпечує інші соціально-гуманітарні дисципліни.

Завдяки засвоєнню змісту навчальної дисципліни студенти матимуть можливість здійснювати психологічний аналіз складних ситуацій взаємодії «особистість – суспільство», «особистість – соціальна група», «особистість – особистість» та організувати власну діяльність як складову колективної діяльності.

Навчальна дисципліна «Соціальна психологія» вивчається протягом одного семестру, в загальному обсязі 60 годин: аудиторної роботи – 36 години, з яких лекції – 36 годин, самостійна робота – 24 години. Розподіл навчального часу та темами наведено у тематичному плані.

Методичні рекомендації містять плани лекційних та семінарських занять, що дає можливість студентам ознайомитися зі змістом навчального матеріалу, який опрацьовувався на відповідних заняттях.

На консультаціях згідно зі встановленим графіком опрацьовується складний для засвоєння навчальний матеріал.

Навчальний матеріал занять, на яких студенти були відсутніми, вивчається ними самостійно; контроль засвоєння матеріалу при цьому здійснюється у формі співбесіди в час, призначений для проведення консультації, та в порядку, визначеному положенням про РСО.

Методика оцінювання рівня засвоєння матеріалу навчальної дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю є залік.

II. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчальних годин кредитного модуля викладено відповідно до робочого навчального плану.

Форма навчання	Всього Кредитів	Розподіл навчального часу за видами занять				Семестрова атестація
		Годин	Лекції	Практичні заняття	СРС	
Денна	2	60	36	-	24	Залік

III. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів:

- здатності здійснювати психологічний аналіз складних ситуацій взаємодії «особистість – суспільство», «особистість – соціальна група», «особистість – особистість»;
- здатності організувати власну діяльність як складову колективної діяльності

Основні завдання кредитного модуля.

Згідно з вимогами програми навчальної дисципліни студенти після засвоєння кредитного модуля мають продемонструвати такі результати навчання:

Знання:

- основних категорій соціальної психології,
- найбільш відомих напрямків розвитку соціальної психології,
- основних методів соціально-психологічного дослідження,
- засобів та способів соціально-психологічного впливу в процесі спілкування,
- особливостей групової діяльності,
- психологічних особливості великих соціальних груп та масових явищ,
- особливостей сучасних прикладних соціально-психологічних досліджень.

Уміння:

- налагоджувати взаємодію з різними типами особистостей,
- ефективно будувати процес комунікації,
- аналізувати власну діяльність як складову колективної діяльності,
- відслідковувати різні групові явища та характеристики.

Досвід:

- психологічного аналізу ситуацій взаємодії «особистість – суспільство», «особистість – соціальна група», «особистість – особистість»;
- організації власної діяльності як складової діяльності у колективній взаємодії;
- визначення засобів та способів соціально-психологічного впливу в процесі спілкування;
- ефективного будівництва процесів комунікації.

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Всього	у тому числі		
		Лекції	Практичні (семінарські)	СРС
1	2	3	4	5
<i>Тема 1. Соціальна психологія як явище.</i>	3	2	-	1
<i>Тема 2. Соціальна психологія як наука: історичні етапи розвитку.</i>	3	2	-	1
<i>Тема 3. Методологія і методи соціальної психології</i>	3	2	-	1
<i>Тема 4. Соціально-психологічний аспект дослідження особистості</i>	3	2	-	1
<i>Тема 5. Проблема типології особистості в соціально-психологічній науці.</i>	3	2	-	1
<i>Тема 6. Соціалізація особистості.</i>	3	2	-	1
<i>Тема 7. Політична соціалізація.</i>	3	2	-	1
<i>Тема 8. Економічна соціалізація.</i>	3	2	-	1
<i>Тема 9. Статеворольова соціалізація.</i>	5	2	-	3
<i>Тема 10. Спілкування як форма існування та виявлення людської сутності</i>	3	2	-	1
<i>Тема 11. Спілкування як найважливіша потреба людини</i>	3	2	-	1
<i>Тема 12. Комунікативна сторона спілкування</i>	3	2	-	1
<i>Тема 13. Інтерактивний параметр спілкування</i>	3	2	-	1
<i>Тема 14. Перцептивна сторона спілкування</i>	3	2	-	1
<i>Тема 15. Проблема групи в соціальній психології</i>	3	2	-	1
<i>Тема 16. Соціально-психологічні дослідження динаміки малих груп.</i>	3	2	-	1
<i>Тема 17. Масові соціально-психологічні явища.</i>	3	2	-	1
Контрольні заходи	не передбачено			
Залік	7	2	-	5
Всього годин	60	36	-	24

1. Розподіл навчального часу за темами

Тема 1. Соціальна психологія як явище

Соціальна психологія як явище і як наука. Явища соціально-психологічної реальності: мінливі групові утворення, стійкі масовідні явища, стійкі психічні утворення, соціальність поведінки особистості в ситуації групи. Ефект соціальності та його виявлення в психічних феноменах. Форми існування соціально-психологічних явищ.

Тема 2. Соціальна психологія як наука: історичні етапи розвитку

Передумови виникнення соціальної психології. Формування соціальної психології як науки: визначення предмету дослідження, формування системи категорій як інструментального апарату, визначення спеціальних методів дослідження.

Тема 3. Методологія і методи соціальної психології

Методологія і методи соціальної психології. Методи емпіричного дослідження. Спеціалізовані соціально-психологічні методи.

Тема 4. Соціально-психологічний аспект дослідження особистості

Поняття «особистість». Особистість як представник певної соціальної групи. Соціальність особистості та її властивості. Взаємозв'язок соціального і індивідуального в людині. Індивідуальність особистості.

Тема 5. Проблема типології особистості в соціально-психологічній науці

Поняття соціального типу і соціального характеру особистості. Проблема типології особистості в соціально-психологічній науці. Соціальний тип і соціальна зрілість особистості.

Тема 6. Соціалізація особистості

Теоретичні напрямки дослідження процесу соціалізації особистості. Система понять «соціалізація», «соціальний розвиток», «формування особистості», «виховання», «соціалізованість», «ресоціалізація». Сфери соціалізації: діяльність, спілкування. Самосвідомість. Форми соціалізації: направлена та ненаправлена (стихийна). Стадійність процесу соціалізації. Проблема стадійності розвитку людини в психологічних теоріях.

Тема 7. Політична соціалізація

Політична соціалізація. Стадії політичної соціалізації та її агенти. Форми політичної соціалізації.

Тема 8. Економічна соціалізація

Економічна соціалізація. Гроші та їх соціалізуюча функція. Стадійний характер економічної соціалізації. Підприємливість як міра економічної соціалізованості особистості.

Тема 9. Статеворольова соціалізація

Статеворольова соціалізація. Статева диференціація. Стадійність процесу статево-рольової соціалізації.

Тема 10. Спілкування як форма існування та виявлення людської сутності

Поняття «спілкування». Структура спілкування: когнітивна, афективна та конативна складові. Види спілкування. Міжособистісне та рольове спілкування. Ритуальне, монологічне, імперативне, маніпулятивне спілкування. Діалогічне спілкування.

Тема 11. Спілкування як найважливіша потреба людини

Розвиток спілкування в онтогенезі. Дослідження М.І. Лісіної розвитку змісту потреби у спілкуванні. Психологічне непідтвердження та «підтверджуюча психотерапія». Самотність, емоційна ізоляція та соціальна ізоляція. Афіліація як потреба у спілкуванні. Чинники афіліації. Соціальна фасілітація. Буферний ефект соціальної фасілітації. Атракція та форми атракції.

Тема 12. Комунікативна сторона спілкування

Міжособистісна комунікація. Моделі комунікації. Вербальна та невербальна комунікація. Комунікативна компетентність. Правила і техніки спілкування.

Тема 13. Інтерактивний параметр спілкування

Взаємодія як контакт між людьми та як організація діяльності. Механізм соціальної взаємодії. Дослідження «соціальної взаємодії» в концепції «символічного інтеракціонізму» та транзактному аналізі Е.Берна. Типи взаємодії: кооперація, конфлікт. Соціальні дилеми.

Тема 14. Перцептивна сторона спілкування

Соціальна перцепція: поняття, об'єкт та суб'єкт. Візуальна психодіагностика. Перше враження. Стеретипізація, ідентифікація, рефлексія. Каузальна атрибуція.

Тема 15. Проблема групи в соціальній психології

Поняття «група». Класифікація груп у соціальній психології. Основні характеристики групи. Рівні розвитку групи. Колектив як вища форма розвитку групи.

Тема 16. Соціально-психологічні дослідження динаміки малих груп

Визначення поняття «групова динаміка». Утворення малої групи. Феномен групового тиску. Конформізм. Інформаційний та нормативний соціальний вплив. Теорія соціального поштовху. Вплив меншості. Групова згуртованість. Теорія діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків у групі. Мала група як колектив. Лідерство і керівництво в малих групах.

Тема 17. Масові соціально-психологічні явища

Поняття про масові соціально-психологічні явища. Стратегії психологічного впливу. Способи психічного впливу. Маса та масова свідомість. Колективне переживання. Етапи трансформації великого скупчення людей в емоційну спільноту, особливу «масу». Причини виникнення маси та особливості її впливу на індивідів. Головні ознаки маси. Основні різновиди маси. Лідерство в масах, вожді мас. Основні форми стихійної поведінки.

2. Лекційні заняття

Лекція 1. Тема 1. Соціальна психологія як явище

Перелік основних питань:

Соціальна психологія як явище і як наука.

Ефект соціальності та його виявлення в психічних феноменах.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте групи соціально-психологічних явищ.
2. Наведіть приклади форми існування соціально-психологічних явищ.
3. Визначить функції буденної соціальної психології.
4. Охарактеризуйте соціальну психіку.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1; 2; 3; Додаткова 1; 3; 4; 5; 7:

Конспект лекції

Слід розрізняти соціальну психологію як явище і соціальну психологію як науку. Соціальна психологія це складне, багатоманітне культурне явище, яке не може зводитись тільки до наукової форми існування. Як соціально-психологічне явище вона існує стільки, скільки існує суспільство.

Завдяки тому, що люди живуть у взаємодії з іншими людьми, вони піддаються їх впливу і, в свою чергу, впливають на них, відчують різні емоції з цього приводу, формують певну поведінку.

Соціальна психологія і в сучасному суспільстві існує як явище буденної свідомості. І тепер такі її форми, як обряди, традиції, міфи, казки, прислів'я та ін. виконують детермінуючо-регулятивну функцію в життєдіяльності людей.

Погляди, наміри, почуття, думки людей, що виражають готовність їх до певних дій, виникають в процесі спілкування, взаємодії між людьми і, пов'язуючи в єдине ціле елементи індивідуального та соціального за певними законами, складають соціальну психіку, яка, впливаючи на індивідуальну поведінку, приводить її у відповідність з вимогами конкретної спільноти.

Українська дослідниця О. Донченко визначає цю соціальну психіку як неусвідомлювану структуру соціуму, схожу на міф, в якій постійно повторюються та закріплюються одні й ті ж соціопсихічні властивості; як колективний словник історико-культурної спадкоємності суспільства, що стимулює, актуалізує і санкціонує реалізацію численних програм і вмінь суспільства.

В основі соціально-психологічної реальності лежить ефект соціальності психічної діяльності, який полягає в тім, що в соціальній взаємодії люди поводяться непередбачувано.

Соціально-психологічна реальність виявляється через такі групи явищ:

- мінливі психічні групові утворення як відображення певних соціальних ситуацій в конкретно-історичних умовах (соціальний настрій, соціальна думка, революційність мас, соціальний патріотизм, соціальний оптимізм чи песимізм);
- стійкі масовідні явища психіки, що утворюються тільки в масах людей через механізми психологічного зараження, наслідування, навіювання (чутки, плітки, мода, паніка та ін.);
- стійкі психічні утворення, які характеризують соціальний характер груп (нація, клас, бригада);
- соціальність поведінки особистості в ситуації групи.

На сучасному етапі можна виділити такі форми, в яких існують соціально-психологічні явища: житейська (буденна), зразки мистецтва і літератури, наука, мислительна парадигма, психотехніки.

Лекція 2. Тема 2. Соціальна психологія як наука: історичні етапи розвитку

Перелік основних питань:

Передумови виникнення соціальної психології.

Формування соціальної психології як науки.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначить інтелектуальні та наукові підґрунтя «психології мас».
2. Розкрийте відмінності між методологією технічною та філософською.
3. Охарактеризуйте механізм наслідування в концепції Г. Тарда.
4. Охарактеризуйте теорію інстинктів соціальної поведінки У.Мак-Дугалла.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-8; Додаткова: 1-5; 7; 8; 10.

Конспект лекції

Соціальна психологія – це галузь психологічної науки, що вивчає закономірності виникнення і функціонування психологічних явищ, існування яких обумовлено взаємодією людей в суспільстві і їх включенням у різні соціальні групи.

Предметом соціальної психології виступають соціально-психологічні явища, що представляють собою результат взаємодії людей як представників різних соціальних спільнот.

Об'єкт соціальної психології – конкретні соціальні спільноти (групи) або окремі їх представники (люди).

Задачі соціальної психології включають в себе:

- 1) вивчення і осмислення соціально-психологічних явищ і процесів;
- 2) виявлення закономірностей прояву соціально-психологічних явищ і процесів в різних умовах;
- 3) прогнозування політичних, національних та інших процесів у розвитку держави і суспільства на основі врахування соціально-психологічних закономірностей.

Соціальна психологія як наука досить молода. Більшість дослідників вважає, що вона стала самостійною в першій половині ХХ ст.

Передумови виникнення соціальної психології.

I етап. Родоначальниками накопичення соціально-психологічних знань вважаються китайські і грецькі вчені, які описували деякі соціально-психологічні особливості характерів людей і їх призначення в суспільстві, встановлювали певні психологічні закономірності соціальної поведінки індивідів, виявляли мотиви об'єднання їх в групи.

II етап. В середні віка і пізніше вчені займалися психологічним описом анатомії і патології суспільного життя з її характерними соціальними взаємовідносинами і традиціями, накопичували і узагальнювали результати нечисленних досліджень закономірностей вже відомих соціально-психологічних явищ і процесів – спілкування і взаємодії представників різних спільнот.

III етап. У середині XIX ст. з'явилися три соціально-психологічні теорії – «психології народів» (засновники – М. Лацарус, Х. Штейнталь і В. Вундт), «психології мас» (Г. Тард, С. Сігіле і Г. Лебон), «інстинктів соціальної поведінки» (У.Мак-Дугалл), які послужили причиною для перетворення соціальної психології в самостійну галузь знання.

Після цього починається активна розробка методологічних і теоретичних основ соціальної психології. На розробку їх змісту направляються зусилля представників основних шкіл психологічної науки на Заході: біхевіоризму, гештальтпсихології, психоаналізу, когнітивізму і інтеракціонізму. До кінця 30-х рр. соціальна психологія досягла свого найбільшого розвитку в США. В подальшому величезний вплив на розвиток соціально-психологічного знання зробила Друга світова війна. За завданнями декількох військових відомств США було проведено велику кількість соціально-психологічних робіт, що охопили широке коло проблем.

Лекція 3. Тема 3. Методологія і методи соціальної психології

Перелік основних питань:

Методологія і методи соціальної психології.

Методи емпіричного дослідження.

Спеціалізовані соціально-психологічні методи .

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначить що означає методологічний підхід у науковому дослідженні.
2. Розкрийте особливості контент-аналізу. В яких галузях соціальної психології цей метод має перевагу перед іншими?
3. Які існують методологічні підходи у дослідженні соціально-психологічних явищ?
4. Охарактеризуйте особливості спеціалізованих соціально-психологічних методів.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-8; Додаткова: 1-5; 7; 8; 10.

Конспект лекції

Поняття "методологія" визначається як система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також як теорія про цю систему.

Загальна методологія це певний загальний філософський підхід, загальний спосіб пізнання, який приймається дослідником. Загальна методологія формулює

деякі найбільш загальні принципи, які свідомо або несвідомо застосовуються у дослідженнях.

Спеціальна методологія сукупність методологічних принципів, які приймаються в даній галузі знання. Спеціальна методологія є реалізацією філософських принципів стосовно специфічного об'єкта дослідження. Цей спосіб пізнання є адаптованим для більш вузької сфери знання.

Методологія як сукупність конкретних методичних засобів дослідження, що здебільш позначається терміном "методика". Конкретні методичні засоби порівняно з загальною та спеціальною методологією є більш автономними і можуть застосовуватись в однаковій формі в рамках різних методологічних орієнтацій.

Значення цієї ієрархії методології для теорії соціалізації полягає в тому, щоб не допустити зведення всіх методологічних проблем тільки до третього значення цього поняття. Тобто, які б емпіричні або експериментальні методики не застосовувалися, вони не можуть розглядатись ізольовано від загальної і спеціальної методології. Будь-який методологічний засіб: анкета, тест, соціометрія і т. ін. завжди застосовуються в певному методологічному "ключі", за умов вирішення низки більш загальних питань дослідження.

Науковий метод дослідження вимагає дотримання прийнятих канонів дослідження. Метод у вузькому розумінні це спосіб отримання фактів. Поняття метода як способу означає те, що створюється певний набір операцій, завдяки яким можна отримати не всякі, а наукові факти. Метод включає ряд процедур, що дозволяють повторити дослідження. Науковий факт має ціну лише тоді, коли його можна отримати багатократно, коли він має всезагальний вияв.

Методи емпіричного дослідження. До цієї групи методів належать:

Спостереження це науково цілеспрямоване, організоване і певним чином фіксоване сприйняття досліджуваного об'єкта.

Бесіда, інтерв'ю це допоміжні методи розмови з індивідом, які застосовуються в особливих умовах.

Тестування це операція, за допомогою якої можна виявити індивідуальні відмінності для визначення сфер, де людина може себе реалізувати.

До спеціалізованих соціально-психологічних методів належить перш за все соціально-психологічний експеримент. Він відрізняється від спостереження активним втручанням в ситуацію з боку спостерігача. Експериментальні методи різноманітні за організацією їх проведення.

Лабораторний експеримент. В загальній психології за допомогою цього методу в спеціально обладнаних лабораторіях досліджуються пам'ять, сприйняття, увага, термін протікання психічних процесів, швидкість реакції і багато іншого за допомогою спеціальних приладів. Суть метода полягає у порівнянні результатів суб'єктивних, існуючих у свідомості людини еталонами, з об'єктивними, що знаходяться поза свідомістю людини.

Поняття "соціометрія" означає вимірювання міжособистісних взаємостосунків в групі. Соціометрія отримала розповсюдження в зарубіжній психології і соціології після появи в 1934 році книги американського психолога Дж. Морено "Хто виживе?" За визначенням Морено, соціометрія має справу з внутрішньою структурою соціальних груп, які можна порівняти з ядерною природою атома або фізіологічною структурою клітини. Запропоновані Морено соціометричні методи застосовуються для діагностики міжособистісних і міжгрупових стосунків з метою

їх зміни, поліпшення та удосконалення. Процедурою для встановлення системи групових зв'язків є соціометричний тест. Соціометричний тест це тест соціального рейтингу, в якому кожного члена групи просять вибрати, хто з інших членів групи йому подобається або не подобається, з ким би він хотів або не хотів працювати, проводити час зокрема. У першочерговому вигляді рейтинги базувались на вимірюванні симпатій і антипатій; однак зараз застосовується багато варіацій цієї процедури. Часто вона застосовується для досить визначених цілей, таких як вибір комітету, робочих груп, громадських організацій зокрема. На основі результатів соціометричного тесту створюється схематична діаграма, яка називається соціограмою. Соціограма зображує взаємостосунки індивідів в групі стрілками, які з'єднують індивідів. Кожна стрілка помічена як привабливість або антагонізм.

Одним із методів соціальної психології є контент-аналіз, або метод якісно-кількісного аналізу змісту документів в широкому розумінні цього слова (офіційні і особистісні документи, матеріали масової комунікації, літератури, мистецтва та ін.). Сутність цього методу полягає у фіксації певних одиниць змісту, який вивчається, а також у квантифікації отриманих даних.

Контент-аналіз в соціальній психології використовується у відповідності зі специфікою предмета цієї науки і об'єктом емпіричних досліджень. В першу чергу він застосовується для вивчення людського спілкування, комунікацій і їх суб'єктів як представників мікро і макро груп. Безпосередніми матеріалами дослідження тут є документи, які розглядаються як "повідомлення". Поняття "повідомлення" є специфічно соціально-психологічним, в ньому акцентується динамічний характер об'єкта, його залучення у комунікаційну систему. В останньому мається на увазі залежність повідомлення від особистісних і групових особливостей комунікатора і реципієнта.

Можна виділити такі основні галузі застосування контент-аналізу в соціально-психологічних дослідженнях:

- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічних особливостей їх утворювачів (комунікаторів, авторів);
- вивчення реальних соціально-психологічних явищ (об'єкта, субстанції повідомлень), які відображені у змісті повідомлень, в тому числі явищ, які мали місце в минулому і недоступні для дослідження іншими методами;
- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічної специфіки різних засобів комунікації, а також особливостей форм і прийомів організації змісту, зокрема пропагандистського;
- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічних особливостей їх реципієнтів;
- вивчення через зміст повідомлень соціально-психологічних аспектів впливу комунікації на реципієнтів як представників різних мікро і макрогруп, а також вивчення успішності спілкування.

Лекція 4. Тема 4. Соціально-психологічний аспект дослідження особистості

Перелік основних питань:

Поняття «особистість».

Взаємозв'язок соціального і індивідуального в людині.

Індивідуальність особистості.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте поняття «соціальність».
2. Охарактеризуйте основні періоди дослідження особистості.
3. У чому полягають відмінності між поняттями людина, індивід, особистість, індивідуальність.
4. Проаналізуйте у чому полягає подвійна суспільна визначеність особистості.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1;4; 5; 7-9.; Додаткова: 3; 6-10

Конспект лекції

Соціально-психологічний підхід в розгляді особистості полягає в розгляді "соціальності" особистості як результату взаємовідносин індивіда з конкретною соціально-історичною спільнотою: не просто особистість в спільноті, а саме результат, який отримано від взаємовідносин особистості з конкретною групою.

"Соціальність" особистості, розглядають з точки зору тих властивостей і якостей, які є вираженням обов'язкових вимог до неї з боку конкретної соціально-економічної системи, виявляється у функціонуванні соціально-історичних типів особистості. Жодне суспільство не могло б існувати, якщо індивіди не засвоїли б у процесі соціалізації певної одноманітності дій і вчинків, якби воно не упорядкувало поведінку багатьох індивідів у потрібному йому напрямку, формуючи у них певні загальні їм усім характерні риси.

Взаємозв'язок соціального і індивідуального в людині. Соціально-типові риси це природний атрибут кожної людини. Будучи відносно стійкою якісно визначеною соціальною реальністю, соціально-історичний тип особистості не існує до і поза індивідами. Це ставить завдання дослідження проблеми соціально-типового в зв'язку з індивідуально-окремим і висуває дослідження проблеми індивідуальності на одне з перших місць. Це питання взаємозв'язку соціального і індивідуального в людині, сутності і існування, соціалізації і індивідуалізації. Суттєвий внесок в розробку діалектики соціально-загального і індивідуально-окремого в розвитку особистості внесли представники німецької класичної філософії, особливо Гегель. Розглядаючи ступені руху духу від абстрактного до конкретного, він розкрив діалектику загального і одиничного, об'єктивного і суб'єктивного. При з'ясуванні сутності індивідуалізації Гегель не зупиняється на одиничності індивіда, а піднімає його на рівень всезагальності. Смісл індивідуалізації він пов'язує з набуттям індивідом "самості", вбачаючи її сутність у єдності з загальним абсолютною ідеєю. Таким чином, процес розвитку індивіда у Гегеля є рухом від загального до окремого, в якому зливаються одиничне і загальне, індивід і рід.

В рамках традицій історико-культурного напрямку в психології вихідні позиції в розумінні проблеми соціального і індивідуального полягають в детермінації процесу соціалізації предметною діяльністю людини.

Індивідуальність це особлива форма буття людини в суспільстві. Будучи суспільною істотою, людина разом з тим являє собою окрему індивідуальність. Особистість є соціальною за своєю сутністю, але індивідуальною за способом свого існування. Вона являє собою єдність соціального і індивідуального, сутності і існування. Особистість визначається не "індивідуальним світом" а тим, якою мірою цей її індивідуальний, особистий світ вміщує в себе "світ людини".

Лекція 5. Тема 5. Проблема типології особистості в соціально-психологічній науці

Перелік основних питань:

Поняття соціального типу і соціального характеру особистості.
Проблема типології особистості в соціально-психологічній науці.
Соціальний тип і соціальна зрілість особистості.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте положення концепції «соціального характеру» Е. Фрома
2. Обґрунтуйте своє розуміння історичності особистості.
3. Охарактеризуйте «ринкову орієнтацію характеру» за Е. Фромом.
4. Обґрунтуйте близькість понять «соціальна зрілість» та «соціально-історичний тип особистості».

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-4; Додаткова: 6-10

Конспект лекції

Соціальність людини, розглянута з точки зору тих властивостей і якостей, які є вираженням обов'язкових вимог до неї з боку конкретної соціально-економічної системи, виявляється у функціонуванні соціально-історичних типів особистості. Жодне суспільство не могло б існувати, якби індивіди не засвоїли у процесі соціалізації певної одноманітності дій і вчинків, якби воно не упорядковувало поведінку багатьох індивідів у потрібному йому напрямку, формуючи у них певні загальні їм усім характерні риси.

Проблема типології особистості в соціально-психологічній науці. На думку К.Г. Юнга, типологія це:

- 1) критичний інструмент для дослідження;
- 2) помічник в розумінні широкого різноманіття індивідів і ключ до фундаментальних відмінностей в психологічних теоріях;
- 3) це суттєвий засіб для визначення "особистісного" рівня практичного психолога, для уникнення серйозних помилок в роботі з пацієнтами.

Соціально-історичний тип особистості визначається в дослідженнях психологів здебільшого поняттям "соціальний характер" (Е. Фромм, О. Лазурський, Б. Братусь). "Соціальний характер", за Е. Фроммом, це та сукупність рис характеру, яка є у більшості членів однієї соціальної групи і виникла в результаті загальних для них переживань і загального способу життя.

Якщо ми хочемо найбільш повно зрозуміти одного індивіда, то потрібно звертати увагу на його відмінності, які виникають за рахунок випадкових факторів народження і життєвого досвіду, оскільки ці фактори різні для різних бачень. Якщо ми хочемо зрозуміти, яким чином людська енергія спрямовується в певне русло і працює в якості виробничої сили в умовах певного суспільного устрою, то головну увагу потрібно приділяти соціальному типові.

Соціальний тип особистості виконує функцію "зразка", "норми" поведінки, а також "матриці", на основі якої формуються індивідуальні риси особистості певної соціально-історичної епохи. Модель соціального типу особистості є засобом визначення рівня соціалізованості людини, а також критерієм дорослості. Соціальний тип особистості є історичним явищем і виникає та змінюється в

процесі динамічної адаптації людських потреб до певного способу життєдіяльності.

Закономірності формування соціального типу особистості необхідно враховувати в усіх ланках процесу цілеспрямованого виховання.

Зрілість це є піднесення індивідуального до рівня соціального, засвоєння тих норм культури, які, будучи зразком діяльності і поведінки, являють собою сукупність певних імперативних вимог, які пред'являє суспільство до кожної конкретної особистості.

Лекція 6. Тема 6. Соціалізація особистості

Перелік основних питань:

Система понять «соціалізація». «соціальний розвиток», «формування особистості», «виховання», «соціалізованість», «ресоціалізація».

Сфери соціалізації: діяльність, спілкування.

Форми соціалізації: направлена та ненаправлена (стихійна).

Стадійність процесу соціалізації. Проблема стадійності розвитку людини в психологічних теоріях.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте поняття «ресоціалізація».
2. Наведіть основні теоретичні напрямки дослідження соціалізації.
3. Проаналізуйте особливості сфер соціалізації.
4. Охарактеризуйте основним формам соціалізації.
5. Опишіть стадії соціалізації та погляди на стадійність в психологічних теоріях.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 1; 2; 3; 4; 5; 6

Конспект лекції

Поняття "соціалізація" має декілька визначень в залежності від аспекту та сторони дослідження. Під соціалізацією здебільшого розуміють процес, в ході якого людська істота з певними біологічними задатками шляхом засвоєння системи знань, норм і цінностей набуває якостей, необхідних для її життєдіяльності в суспільстві. В такому розумінні соціалізація це процес розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості. Сутність процесу соціалізації полягає в тому, що людина, засвоюючи соціальний досвід, включається в життя суспільства. Соціалізація результат взаємодії численних чинників. Багатофакторність і складність процесу соціалізації зумовлює наявність різних підходів, теорій, а також різних визначень процесу соціалізації.

Серед підходів найпоширенішими є такі: 1) розглядання соціалізації як процесу інкультурації, тобто трансляції культурно заданих моделей поведінки, цінностей із покоління в покоління; 2) розглядання соціалізації як інтерналізації, тобто як процесу засвоєння соціального досвіду; 3) визначення соціалізації як адаптації. В цьому підході увага акцентується на результаті соціалізації як досягненні потрібної соціалізованості. Всі ці підходи визначають різні моменти єдиного процесу соціалізації.

Поняття "соціалізація" відрізняється від поняття "соціальний розвиток" тим, що в ньому акцентується увага на конкретно-історичній формі виявлення соціальності людини.

В зв'язку з тим, що соціалізація це процес, що детермінований конкретними соціально-історичними умовами, його не можна вважати завершеним на якомусь етапі життєдіяльності людини. Соціалізація це не тільки формування закінченості і зрілості особистісних рис, але й розвиток і модифікація зрілих форм соціальності особистості в ході включення її в систему нових зв'язків. Для розуміння безперервності соціального розвитку особистості важливим є розрізнення понять "соціалізація" і "соціалізованість". Останнє визначається як відповідність людини соціальним вимогам, які пред'являються до даного вікового етапу, як наявність особистісних і соціально-психологічних передумов, які забезпечують нормативну поведінку, або процес соціальної адаптації. Порівняно з поняттям "соціалізованість", "соціалізація" є більш широким поняттям, яке включає в себе, окрім соціалізованості, готовність до переходу в нові ситуації соціального розвитку.

Зміна соціально-економічних умов вимагає від особистості сформованої готовності до переходу в нові ситуації соціального розвитку. В соціальній психології таке "вторинне входження" визначається терміном "ресоціалізація".

Поняття "соціалізація" відрізняється від поняття "формування особистості" тим, що воно відображає більш універсальні процеси становлення і розвитку особистості у порівнянні з поняттям "формування". В той час як поняття "формування особистості" відображає процес становлення і розвитку особистості під кутом зору породження, складання, набуття закінченості і зрілості її особистісних рис, поняття "соціалізації" фіксує не тільки процес складання, становлення, але й розвиток зрілих форм соціальності індивіда, їх модифікацію в ході включення особистості в систему нових зв'язків.

Необхідно розрізнити поняття "соціалізація" і "виховання". Поняття "виховання" вживається в широкому і вузькому значенні. У вузькому значенні виховання – процес цілеспрямованої дії на розвиток особистості. Смысл поняття "соціалізація" розповсюджується не тільки на цілеспрямовані, але й на стихійні процеси.

В широкому значенні, виховання це вплив на людину всієї системи соціокультурного середовища. Відмінність понять "соціалізація" та "виховання", коли останнє розуміється в широкому смислі, полягає в тім, що в понятті виховання акцентується увага на ролі зовнішнього впливу у розвитку особистості, мається на увазі відтінок односторонності. В понятті "соціалізація" підкреслюється двосторонність процесу, взаємодія індивіда і соціальних умов життя людини і суспільства, внаслідок чого відбувається розвиток як окремої людини, так і людства в цілому.

Оскільки процес соціалізації особистості включає як соціально-контрольовані цілеспрямовані процеси, які впливають на особистість, так і стихійні, спонтанні впливи, то потрібно розрізнити направлену і ненаправлену (стихійну) форми соціалізації.

Направлена форма соціалізації (виховання) це спеціально розроблена певним суспільством система засобів впливу на людину з метою формування її у відповідності з інтересами цього суспільства.

Ненаправлена, або стихійна форма соціалізації це, так би мовити, "автоматичне" виховання певних соціальних якостей у зв'язку з постійним перебуванням індивіда в безпосередньому соціальному оточенні.

Зовнішній вплив на індивіда соціокультурного середовища в процесі соціалізації здійснюється через інститути (агенти) соціалізації, якими є перш за все сім'я, система освіти і виховання, ідеологія, засоби масової інформації.

Процес соціалізації розгортається в трьох сферах, які тісно взаємопов'язані: діяльності, спілкуванні, самосвідомості. В діяльній сфері процес соціалізації відбувається як розширення "набору" діяльностей, як засвоєння все нових і нових форм і моделей рольової поведінки, в результаті чого у індивіда поступово формується орієнтація в існуючій системі соціальних ролей і формування його як соціального суб'єкта діяльності. Формування особистості як суб'єкта діяльності стає можливим завдяки розгортанню процесу соціалізації в сфері спілкування, в якій відбувається розвиток і примноження його контактів з іншими людьми і в умовах суспільно значущої сумісної діяльності. Зі сферою спілкування тісно пов'язана третя сфера соціалізації – сфера самосвідомості. Завдяки спілкуванню відбувається формування у людини певних структур індивідуальної самосвідомості, яке пов'язане з процесом самовизначення і становлення соціальної ідентичності особистості.

Теорія стадійності соціалізації особистості базується на результатах досліджень генетичної психології, особливий внесок в яку було зроблено видатним швейцарським психологом Жаном Піаже, зокрема його дослідженнями закономірностей розвитку інтелекту особистості.

В психології існує три групи періодизації в залежності від критерію, на основі якого виділяється певний віковий період розвитку людини: перша група це періодизація за зовнішньою ознакою; друга група це періодизація, критерієм якої є якась одна ознака розвитку людини; третя група – це періодизація за декількома ознаками розвитку.

Прикладом першої групи є періодизація В. Штерна, згідно з якою онтогенез повторює у згорнутому вигляді філогенез. Прикладом другої групи є психоаналітична теорія З. Фрейда, де в основу стадій розвитку особистості покладено такий критерій, як зміна дитячої сексуальності. Прикладом третьої групи періодизації є теорія Л.С.Виготського.

Лекція 7. Тема 7. Політична соціалізація

Перелік основних питань:

Політична соціалізація.

Стадії політичної соціалізації та її агенти.

Форми політичної соціалізації.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте основні напрямки та підходи у дослідженні політичної соціалізації.
2. Проаналізуйте стадії процесу політичної соціалізації.
3. Наведіть приклади форм політичної соціалізації.
4. Розкрийте основні особливості когнітивного, конативного та афективного компонентів політичної соціалізації

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 5; 8, 9, 10

Конспект лекції

Політична соціалізація це процес включення індивіда в політичну систему суспільства, в результаті чого у нього формуються особистісні якості, завдяки яким він стає суб'єктом цієї системи.

Політична соціалізація досліджується в соціальній психології, починаючи з 50-х років ХХ ст. Існують різні теорії політичної соціалізації. Сучасні дослідження цієї проблеми найбільше здійснюються в руслі таких підходів: психоаналітичного, біхевіористського, гуманістичного і когнітивного. У вітчизняній науці в дослідженні політичної соціалізації найбільш поширеним є культурно-діяльнісний підхід. В ньому наголошується на значенні активно-діялісного фактору в процесі засвоєння індивідом політичної культури суспільства. Політична діяльність індивіда розглядається як найважливіший фактор його політичної соціалізації.

Структурними компонентами політичної соціалізації, в яких розкривається зміст цього процесу, є: когнітивний, афективний і конативний.

Когнітивний компонент політичної соціалізації об'єднує ті феномени, що пов'язані зі знанням про політичну систему.

Афективний компонент політичної соціалізації об'єднує ті феномени, що пов'язані з емоційним ставленням до політичної системи, уряду, політичного лідера та ін.

Конативний компонент політичної соціалізації об'єднує ті феномени, що пов'язані з політичною поведінкою індивідів, тобто поведінкою, що регулюється інтеріоризованими нормами та цінностями відповідної політичної системи.

Визначені структурні компоненти політичної соціалізації характеризують основні сфери, в яких розгортається цей процес та його змістовні змінні. Політична соціалізація відбувається як складний процес в єдності всіх його компонентів. Політичний профіль особистості, який формується в процесі політичної соціалізації як певний тип політичної поведінки, визначається особливостями конфігурації системи компонентів, які складають цей процес. Можна припустити, що на кожній віковій стадії ця конфігурація є іншою, що і визначає особливості політичної соціалізації цієї стадії. Імовірно, що на етапі первинної соціалізації домінують афективні компоненти, які пов'язані з емоційним ставленням до політичної системи, а на етапі формування зрілості політичної ідентичності домінуючою є система когнітивних елементів. Суб'єкт політичної діяльності характеризується домінуванням конативних компонентів політичної соціалізації.

Політична соціалізація відбувається у двох формах. Цілеспрямовані форми це політичне виховання, яке здійснюється як процес цілеспрямованого впливу суспільства на становлення політичності особистості. Стихійні форми – це ті умови соціального оточення, які незаплановано впливають на політичну позицію і політичну поведінку індивіда.

Лекція 8. Тема 8. Економічна соціалізація

Перелік основних питань:

Економічна соціалізація. \

Гроші та їх соціалізуюча функція.

Стадійний характер економічної соціалізації.

Підприємливість як міра економічної соціалізованості особистості.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Дайте характеристику поняття «економічна соціалізація».

2. Наведіть приклади грошових типів особистості (за О.Дейнекою).
3. Охарактеризуйте підприємливість як міру економічної соціалізованості.
4. Проаналізуйте чи впливають гроші на перцептивне спілкування?

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 5; 8, 9, 10

Конспект лекції

Економічна соціалізація визначається як формування у людини соціальних властивостей, що дозволяють їй включитись в економічну сферу суспільства в якості суб'єкта економічної діяльності.

Економічна соціалізація – це формування у особистості економічного мислення на основі пізнання економічної реальності, засвоєння економічних знань, набуття навичок економічної поведінки і реалізація їх в реальній дійсності. Процес економічної соціалізації індивіда пов'язаний з соціальними умовами різного рівня: з соціально-економічними проблемами суспільства, з повсякденним життям, яке відбувається в різних групах, з впливом різноманітних засобів, що здійснюється різними агентами соціалізації.

У вивченні економічної соціалізації дітей дослідники зосередили увагу на таких питаннях: як і коли діти включаються в економічну сферу суспільства, які фактори впливають на цей процес. В роботах з економічної соціалізації розглядаються такі фактори, як класова належність, регіональні і національні особливості, вік, стать.

У дослідженні економічної соціалізації можна виділити три періоди. У перших роботах з цієї проблематики, показано, що діти певною мірою втягнені в економічні проблеми і мають про них деяке уявлення. Пізніше для дослідження розвитку дитячих уявлень була застосована стадійна теорія Піаже, далі досліджувались соціальні впливи на економічну соціалізацію. Поширеним є також аналіз процесу соціалізації з точки зору розглядання таких його складових, як когнітивна, афективна і конативна (поведінкова). У більшості досліджень процесу економічної соціалізації звертається увага на стадії, які проходять діти в розумінні економічних реалій суспільства.

Найважливішим засобом соціалізації особистості на всіх вікових етапах її розвитку є гроші. Через гроші людина пов'язана з іншими людьми в єдину економічну реальність. Через посередництво грошей відбувається ознайомлення людини зі всіма іншими соціально-економічними явищами і інститутами.

Гроші впливають на поведінку людей і на зміну їх психіки. Встановлено кореляції між ціннісним ставленням до грошей і способом життя людини. Ставлення людини до грошей, яке визначається характером їх використання, зумовлює психологічний економічний тип особистості. В психології розроблено різні грошові типології особистості.

Гроші є фактором у сприйманні однієї людини іншою, у самосприйнятті, впливають на становлення Я-образу. Гроші впливають на формування спрямованості і професійного вибору особистості, на реалізацію особистих інтересів, які прямо пов'язані з мотивацією економічної діяльності людини.

Особливу роль гроші як фактор соціалізації відіграють на етапі дитинства. Економіка – це складна, багатоваріантна система, її ясне розуміння не є доступним маленькій дитині, проте діти будують різні моделі економіки у відповідності зі своєю здатністю уявляти цей процес. В цій моделі економічної реальності значне місце займають гроші, що знаходяться у використанні дитини (“кишенькові

гроші”). Соціокультурні установки щодо функції грошей, надання дітям кишенькових грошей, використання їх як засобу економічного і морального виховання – це питання теорії і практики економічної соціалізації особистості.

Досліджуючи стадійний характер економічної соціалізації, науковці виділяють різну їх кількість, підкреслюючи умовність розподілу в залежності від дії різних факторів. В більшості робіт охоплюється діапазон від 4-5 до 12-13 років. Особливо важливою є стадія первинної соціалізації. Основи економічних знань, економічного мислення і поведінки починають закладатися ще в дошкільному дитинстві. Провідним фактором у включенні дитини в економічну реальність є практичний досвід повсякденного життя, який у молодших дітей здійснюється через виділення дітьми грошей як особливих знако-символів у відносинах людей, “купівлі – продажу”, а також виділення магазину як місця цих відносин. В підлітковому віці з’являється новий досвід входження в економічний світ суспільства, з’являються тенденції переходу від “ купівлі – продажу ” до економічної реальності, в якій відбувається виробнича діяльність, відбувається переорієнтація підлітка зі споживацького використання грошей на їх виробничо-діяльнісну функцію.

Дослідження стадій економічної соціалізації здебільше спираються на традиції аналізу особистості в онтогенетичному аспекті.

Мірою економічної соціалізованості є підприємливість як характеристика суб’єкта економічної діяльності.

Підприємливість – це комплекс особистісних якостей, що забезпечують здатність досягнення конкретних цілей в господарській, соціальній або інших сферах суспільного життя за рахунок своєї ініціативи, винахідливості, самостійності, нестандартних рішень, готовності до ризику і відповідальності за результати. Виходячи з такого визначення підприємливості, можна стверджувати, що не існує чітко розмежованих груп людей: підприємців і не підприємців. Відмінності між людьми полягають в тім, як багато підприємницької активності вони виявляють, а також в тому рівні підприємливості, яка втілена в цій активності. Така модель підприємницької діяльності є втіленням соціального типу особистості ринкової економіки і виконує функцію, по-перше, професійної орієнтації індивідів, по-друге, сприяння організації факторів і умов соціалізації особистості підприємця.

Лекція 9. Тема 9. Статеворольова соціалізація

Перелік основних питань:

Статеворольова соціалізація.

Статева диференціація.

Стадійність процесу статево-рольової соціалізації.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте статеву диференціацію як універсальну властивість живого.
2. Розкрийте відмінності між поняттями «біологічна стать», «психологічна стать» та «гендер».
3. Охарактеризуйте концептуальну модель «фемінності-мускулінності».
4. Назвіть форми статево-рольової соціалізації.
5. Визначте основні форми статево-рольової соціалізації
6. Розкрийте відмінності між гендерними стереотипами та гендерними ролями.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 5; 8, 9, 10

Конспект лекції

В широкому розумінні статево-рольова соціалізація – це формування особистості як представника певної статі. Таке формування особистості відбувається на основі статевого диморфізму під впливом соціального оточення в результаті входження людини в певну соціокультурну систему через засвоєння її норм. Статево-рольова соціалізація здійснюється як процес засвоєння індивідами соціокультурних факторів, що обумовлюють більшість наявних особливостей статево-рольової поведінки особистості. До цих факторів передусім належать: гендерні установки як система уявлень про чоловіка і жінку, що виникають в кожній культурі суспільства; культурні стереотипи щодо чоловіків та жінок; відмінні засоби виховання хлопчиків і дівчат; специфічні види праці кожної статі; диференційовані чоловічі і жіночі гендерні ролі. Вся ця система соціально-культурних факторів складає гендерну культуру кожного суспільства.

У статево-рольовій соціалізації можна виокремити такі функції: соціальну адаптацію, яка означає стандартизацію мови, жестів, характерних для індивідів певної статі, сприйняття гендерних стереотипів, засвоєння гендерних цінностей, значень, символів, формування соціального характеру гендера; інкультурацію – засвоєння традицій гендерної культури суспільства з метою передачі їх наступному поколінню; інтерпретацію особистості, що включає розвиток специфічної ієрархії мотивів, цінностей, інтересів, формування гендерної ідентичності, відповідності між психічною статтю і гендерною роллю.

Дослідження психологічних відмінностей між статями здійснюється диференціальною психологією. Статева диференціація визначається як сукупність генетичних, морфологічних і фізіологічних ознак, на основі яких розрізняється чоловіча і жіноча стать. Статева диференціація – це універсальна властивість живого, яка пов'язана з функцією відтворення собі подібних. У людини статева диференціація обумовлена соціокультурно.

Вивчення статевої відмінності має важливе практичне значення для професійного відбору і професійної орієнтації, для вирішення багатьох задач медичної психології і служби сім'ї. Статевої диференціації присвячено безліч робіт. Багато робіт присвячено відмінностям жіночої і чоловічої поведінки, яка може спостерігатись уже в перші дні після народження і стає все більш наявною в подальшому.

Потрібно розрізняти поняття “статево-рольова соціалізація” і “статево-рольове виховання”. В останньому наголос зроблено на цілеспрямованості процесу.

На відміну від статевого виховання цілі і програми статевої соціалізації ніхто спеціально не формує, у неї немає спеціальних методів і відповідних виконавців. Дослідження формування особистісних характеристик дітей показують, що “непрямі” соціалізуючі впливи, наприклад, батьків, відбиваються на поведінці дітей не менше, а може й більше, ніж впливи “прямі” – виховуючі. Статево-рольове виховання є важливою стороною статево-рольової соціалізації, однією з її форм, але окрім цієї форми, існують також так звані “стихійні”, незаплановані форми статево-рольової соціалізації.

В статево-рольовій соціалізації можна виокремити такі функції: соціальну адаптацію, яка означає стандартизацію мови, жестів, характерних для індивідів певної статі, сприйняття гендерних стереотипів, засвоєння гендерних цінностей,

значень, символів, формування соціального характеру гендера; інкультурацію – засвоєння традицій гендерної культури суспільства з метою передачі їх наступному поколінню; інтерналізацію особистості, що включає розвиток специфічної ієрархії мотивів, цінностей, інтересів, формування гендерної ідентичності, відповідності між психічною статтю і гендерною роллю.

Статеворольова соціалізація здійснюється на рівні суспільства через такі інституції, як сімейна інституція, система навчання, виховання і система ідеологічного впливу, як свідомо організована, запрограмована і спеціалізована діяльність суспільства з метою формування у індивідів певних гендерних властивостей. Успішність організації процесу стеворольової соціалізації цими інституціями пов'язана з наявністю у них системи цілеспрямовано орієнтованих нормативів і стандартів гендерної поведінки в типових ситуаціях. Засвоєння індивідами ціннісно-нормативної системи суспільства відбувається завдяки трансформації її у всі інші системи соціального оточення індивіда, аж до груп безпосереднього міжособистісного спілкування, завдяки якому тільки-но і здійснюється процес інтеріоризації соціальних норм і цінностей.

Можна умовно виділити три сфери, в яких здійснюється стеворольова соціалізація: поведінкова, сфера спілкування і сфера самосвідомості.

Стадійність процесу стеворольової соціалізації. Механізмом стеворольової соціалізації є ідентифікація. Через ідентифікацію індивід в процесі стеворольової соціалізації набуває гендерної ідентичності. Гендерна ідентичність – це усвідомлення особистістю своєї належності до певної статі, переживання нею своєї позиції “Я” по відношенню до певних еталонів маскуліності чи фемінності. Гендерна ідентичність формується поетапно, досягаючи зрілості у підлітковому віці. У психологічній літературі виділяються декілька етапів формування гендерної ідентичності.

Перший етап – це первинна стевов ідентичність, яка відбувається до двох-трирічного віку. Це ті знання, яких дитина набуває про стать у спілкуванні з дорослими.

Другий етап – це формування гендерної ідентичності з трьох до семи-восьми років. В три роки відбувається чітка поляризація типових для певної статі характеристик, а з другого боку – у свідомості трирічних малюків стать не сприймається як щось дане людині назавжди. До 4-5 років діти вже уявляють типові заняття дорослих. До 5-6 років постійність статі не усвідомлюється остаточно, дитині здається, що можна перетворитися у майбутньому в дівчинку із хлопчика, і навпаки.

Третій етап – 6-8 років. На цьому етапі відбувається практично повна диференціація стевових ролей, вибираються певні форми ігор і компаній. У дітей формується уявлення про те, наскільки їх індивідуальні властивості і соціальна поведінка відповідає нормативам і очікуванням певної стевової ролі. Характерною ознакою цього етапу є те, що дитина усвідомлює неможливість зворотного розвитку своєї статі.

Четвертий етап – підлітковий період. Це етап стевового дозрівання, або пубертатний період, коли відбувається становлення не тільки зрілої гендерної ідентичності, але й сексуальної ролі. Проблеми, які виникають перед індивідом протягом пубертатного періоду дуже важливі і гострі. Від їх вирішення залежить подальший напрямок соціалізації особистості.

Лекція 10. Тема 10. Спілкування як форма існування та виявлення людської сутності

Перелік основних питань:

Поняття «спілкування».

Структура спілкування: когнітивна, афективна та конативна складові.

Види спілкування.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте співвідношення понять: спілкування та суспільні відносини.
2. Дайте характеристику людинотворчій функції спілкування.
3. Охарактеризуйте особливості діалогічного спілкування.
4. Розкрийте поняття монологічне спілкування, імператив та маніпуляція.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 2-4

Конспект лекції

Спілкування – це універсальна реальність людського буття, яка породжується і підтримується різноманітними формами людських стосунків. В цій реальності формуються і розвиваються як різні види соціальних відносин, так і психологічні особливості окремої людини.

Вивчаючи спілкування, дослідники виділяють його структуру. До визначення структури можна підходити по-різному, в залежності від аспекту, в якому розглядається спілкування. У вітчизняній літературі найбільш поширені два підходи до розглядання структури спілкування: виділення структурних компонентів з позиції розглядання його зсередини, та виділення структурних складових на основі зумовленості спілкування зовнішніми факторами. Прикладом першого підходу є характеристика структури спілкування через виділення в ньому таких сторін, як комунікативна, інтерактивна, перцептивна. Прикладом другого підходу є виділення різних видів спілкування, зумовлених сферою суспільних відносин, таких як міжособистісне, рольове, ритуальне, монологічне, діалогічне та ін.

В соціальній психології існує багато класифікацій структури спілкування, які побудовані на основі розглядання його з точки зору зовнішніх впливів.

Розглядаючи спілкування з точки зору його соціально-культурної заданості (система суспільно-історичних, соціально-економічних і культурних особливостей середовища, в якому воно відбувається), можна виокремити такі його види як міжособистісне і рольове.

Міжособистісне – це спілкування, яке утворюється на основі тих відносин, на які соціальні норми і правила здійснюють невиразний, опосередкований вплив. В терміні “ міжособистісне ” акцентується увага на емоційному характері спілкування. Вступаючи в міжособистісне спілкування, люди орієнтуються на свої внутрішні цілі і цінності. Відносини до партнера формуються “ тут і тепер ”, в ході безпосереднього контакту, на основі поведінки, яка ним демонструється. Міжособистісне спілкування надає своїм партнерам значну свободу у виборі “ режиму ” спілкування, у прийнятті рішення про його тривалість.

В рольовому спілкуванні людина не вільна у виборі стратегії своєї поведінки, сприйнятті партнера і самосприйнятті. Це задається їй соціальною позицією, яку вона займає, виконуючи ту чи іншу соціальну роль. В поняттях “

соціальна позиція ” і “ соціальна роль ” відбивається вибіркоче ставлення людей один до одного в процесі спілкування.

В соціальній психології існує також класифікація видів спілкування, згідно з якою виділяються ритуальне, монологічне і діалогічне спілкування.

Ритуальне – це, по суті, рольове, людина підтверджує в ньому свої соціальні ролі. Особливість його в тому, що в ньому партнери сприймають себе формально, як носія ролі, як елемент ритуалу. По суті ритуальне спілкування є об’єкт-об’єктним.

Монологічне – передбачає позиційну нерівноправність партнерів. Один партнер – автор впливу, носій цілей і права їх реалізувати. Реалізація його цілей пов’язана з іншим партнером, який розглядається як об’єкт цілеспрямованого впливу. Тут ми маємо справу з суб’єкт-об’єктним спілкуванням.

Виділяють два різновиди монологічного спілкування: імператив і маніпуляція.

Імперативне спілкування – це авторитарна, директивна форма впливу на партнера. Особливість її в тім, що кінцева ціль спілкування – тиск на партнера – не завуальована. Засоби – накази, вимоги, покарання.

Маніпулятивне спілкування відрізняється від імперативного тим, що партнер не інформується про справжні цілі спілкування, вони приховані від нього. Маніпулятивне спілкування – це теж суб’єкт-об’єктний варіант спілкування. Це приховане управління особистістю. Сила маніпуляції полягає в прихованому характері факту впливу.

Монологічному спілкуванню протиставляється інший його вид, в якому особистість сприймається як цінність, як унікальна індивідуальність, як творець власного життя і спілкування. Таке спілкування у вітчизняній науці отримало назву «діалог» (М.М. Бахтін), а у західній традиції – гуманістичний тип спілкування (К. Роджерс «Діалогічне спілкування») – це новий рівень спілкування, суб’єкт-суб’єктне спілкування. На думку М.М. Бахтіна «одиноцею» діалогу є «двоголосне слово». В діалозі сходяться два розуміння, дві точки зору, два рівноцінних голоси в дещо ціле. Реальною одиницею мови є не ізольоване монологічне висловлювання, а взаємодія, принаймні, двох висловлювань, тобто діалог.

У визначенні А.У. Хараша діалог – це стан контакту «Я» з конкретним іншим, це «слухати і чути», «дивитись і бачити». Діалогічне спілкування знаходить виявлення, по-перше, у можливості індивіда через відношення до інших індивідів об’єктувати свою суб’єктивність (самосвідомість, самооцінку, потребу зовнішнього вираження свого духовного світу і т.п.), що є такою ж необхідною умовою розвитку особистості, як і зумовленість його зовнішніми умовами життєдіяльності.

По-друге, діалогічне спілкування впливає на виявлення і формування здібностей індивідів, посилюючи чи послаблюючи їх психічну і фізичну енергію, що особливо є помітним в ситуації сукупного суб’єкта сумісної діяльності.

По-третє, діалогічне спілкування є важливим джерелом творчості індивіда. Це зумовлено тим, по-перше, що в акті взаємодії виникає щось нове у порівнянні з дією кожного окремого індивіда, розкриваються психічні якості, внутрішній, духовний світ особистості, по-друге, тим, що в процесі спілкування виявляються нові сторони предметів культури, які є посередником спілкування.

В діалогічному спілкуванні відбувається відкриття людиною іншої реальності, яка відрізняється від самої себе і своїх проєкцій. Перш за все – це відкриття реальності іншої людини, її думок, почуттів, уявлень про світ і як

наслідок – відкриття нових горизонтів навколишнього світу. Оскільки ставлення людини до світу завжди опосередковується спілкуванням з іншими людьми, оскільки сформована особистість є результатом того, що саме їй передається ззовні оточуючими. Тому діалогічне спілкування – це спілкування, що виводить індивіда на рівень єдності з родом, колективом, соціумом. В діалогічному спілкуванні взаємодія є завжди діяльністю по залученню до загальних цілей і загальних цінностей. В цьому виявляється зміст діалогічного спілкування, його направленість, його культурно-виховний ефект. Звідси випливає важливість практичної організації форм і засобів діалогічного спілкування, завдяки яким передаються культурні цінності, способи діяльності, моральні норми від покоління до покоління.

Лекція 11. Тема 11. Спілкування як найважливіша потреба людини

Перелік основних питань:

Розвиток спілкування в онтогенезі.

Психологічне непідтвердження та «підтверджуюча психотерапія».

Афіліація як потреба у спілкуванні.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте експеримент загорської школи-інтернату.
2. Розкрийте зміст феномену «психологічне непідтвердження».
3. Проаналізуйте зв'язок афіліації та соціальної підтримки.
4. Розкрийте особливості буферного ефекту соціальної підтримки».

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 2-4

Конспект лекції

На ранніх етапах онтогенезу спілкування має особливо велике значення для розвитку особистості дитини. Етапи розвитку спілкування дитини з дорослим:

1. Ситуативно-особистісне: домінує потреба в доброзичливій увазі, проявляється тільки співпереживання в контексті ситуації, за межами якої мотиви слабшають. (0-6 місяців)
2. Ситуативно-ділове: переважає потреба у співпраці, спілкування також виникає з приводу допомоги і співпраці. Чисто емоційне спілкування відходить на другий план, дитина починає хапати предмети, дорослий для нього – засіб оволодіння предметним світом. З'являється мова. Провідна форма протягом раннього віку (до 2-3 років).
3. Позаситуативне спілкування з'являється після 3 років. Його зміст виходить за рамки окремої ситуації і пов'язане з промовою.
4. Позаситуативно-пізнавальне розвивається до 4-5 років. Для нього характерні 1) добре володіння мовою, 2) допитливість, 3) потреба в повазі дорослого (виражається в образі на його зауваження). Позаситуативно-особистісне – найскладніша і вища в дошкільному віці форма спілкування, для якої важливі збігу поглядів, поділ думок.

Спілкування – явище поліфункціональне. В соціальній психології аналізуються різні функції спілкування. Найбільш важливим є такі функції: Спілкування виконує в колективній діяльності людей комунікативно-зв'язуючу роль. Без взаємозв'язків між людьми не могла б відбуватись предметно-

перетворююча діяльність, яка є умовою антропосоціогенезу і онтогенезу. Спілкування зв'язує індивіда зі всім людським родом, соціумом, групою. Без такого взаємозв'язку не могло б створитись суспільство, не може сформуватись особистість. Особливе значення для розвитку особистості має спілкування на ранніх етапах онтогенезу, коли доросла людина вводить дитину в «світ людей». Без спілкування з дорослим дитина не змогла б сформуватись в людину як соціальну істоту.

Спілкування є найважливішою потребою людини, умовою її нормального існування.

Постійна потреба в іншій людині є найважливішою в житті людини будь-якого віку. В сучасній психології існує поняття «психологічне підтвердження», яке означає, що людину сприймають і оцінюють інші. Людина завжди відчуває потребу в оцінці її діяльності з боку іншої людини, щоб співвіднести цю оцінку з самооцінкою. Психологічне непідтвердження – це покарання, трагедія для особистості, яку важко перенести. Потреба в позитивно емоційному спілкуванні визначається поняттям афіліація. Афіліація пов'язана з соціальною підтримкою, тобто почуттям того, що тебе підтримують інші. Буферний ефект соціальної підтримки полягає в тім, що людям більш важливою є не сама підтримка, а її відчуття. Явищем, протилежним до соціальної підтримки, є самотність, яка може мати негативні наслідки для здоров'я людини. Афіліація – це потреба людини в дружніх стосунках, в любові.

Лекція 12. Тема 12. Комунікативна сторона спілкування

Перелік основних питань:

Міжособистісна комунікація.

Вербальна та невербальна комунікація.

Комунікативна компетентність.

Правила і техніки спілкування.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте основні бар'єри міжособистісної комунікації і причини їх виникнення.
2. Розкрийте зміст техніки Франкліна.
3. Розкрийте поняття міжособистісне спілкування. Що таке єдиний інформаційний простір?
4. Охарактеризуйте основні відмінності односторонньої і двосторонньої комунікації. Розкрийте їх функції.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 2-6

Конспект лекції

Визначено, що міжособистісна комунікація – це процес обміну інформацією, який призводить до розвитку і зміни останньої в загальному інформаційному полі, яке створюється партнерами зі спілкування. Охарактеризовано моделі комунікації – одностороння і двостороння. Одностороння – це така, під час якої той, хто говорить, не отримує зворотного зв'язку. Двостороння – це комунікація, під час якої слухач забезпечує тому, хто говорить, зворотний зв'язок, а потім сам стає тим, хто говорить. Особливості вербальної та невербальної комунікації та комунікативна компетентність. Розкрито правила і техніки спілкування.

В процесі спілкування здійснюється обмін інформацією. Комунікація – це завжди взаємодія, тому лише в абстракції вона може розглядатись як самостійна інформаційна сторона міжособистісного спілкування. В процесі спілкування обмін інформацією приводить до її розвитку і змін, перетворення в загальне смислове поле партнерів. Виникнення загального інформаційно-смислового простору не забезпечує автоматично взаєморозуміння між партнерами, бо на комунікативний процес, його ефективність впливає цілий ряд специфічних психологічних механізмів і феноменів.

Специфіка міжособистісної комунікації визначається активно-діяльнісною природою людини, яка складає цей процес, і полягає в наступному:

- кожний учасник комунікативного процесу передбачає в своєму партнерові не об'єкт, а активного діяча і на цю його активність потрібно орієнтуватись аналізуючи його мотиви, цілі, установки. Специфіка міжособистісної комунікації полягає в тім, перш за все, що цей процес є інтерсуб'єктивним процесом.

– друга особливість міжособистісної комунікації полягає в тім, що в її процесі кожен з учасників отримує нову інформацію на ту, що ними посилається через прибавку нового смислу, який визначається значимістю інформації для учасників спілкування.

– третя особливість міжособистісної комунікації визначається тим, що характер обміну інформацією є ніщо інше як психологічний вплив однієї людини на іншу. Цей вплив здійснюється «семантично значущою інформацією», яка може бути двох видів: спонукальною і констатуючою, і спрямовуватись як на окремого індивіда (аксіальна інформація), так і на багатьох реципієнтів (ретинальна інформація).

– четверта особливість міжособистісної комунікації полягає в тім, що цей процес відбуватиметься лише за умови єдиної системи кодування і декодування знаків. Спілкування відбувається завжди через посередництво знаків, значень і смислів.

Ефективність спілкування визначається тим, чи знайдено спільний смисл значень і знаків. У спілкуванні смисл слова модифікується, уточнюється через суб'єктивне ставлення людини до конкретних явищ. Єдина система значень, прийнята всіма учасниками комунікативного процесу, визначається поняттям «тезаурус».

– п'ята особливість міжособистісної комунікації визначається можливістю виникнення комунікативних бар'єрів як психологічних перепон різного походження, які реципієнт встановлює на шляху небажаної або небезпечної інформації. Ці бар'єри за своєю природою є соціально-психологічним явищем.

Комунікативний процес в людському спілкуванні дуже багатий за своїми формами. В залежності від знакових систем, які використовуються, можна виділити вербальну (знаковою системою є мова) і невербальну (використовуються різні немовні знакові системи) комунікації.

Вербальна комунікація використовує усну і письмову мову. Невербальна комунікація має здатність не тільки підсилювати або послаблювати вербальний вплив, але й виявити такий параметр комунікативного процесу як наміри його учасників. Головними формами невербальних знакових систем є: оптико-кінетична система знаків (жести, міміка, пантоміміка); пара-лінгвістична і екстралінгвістична система знаків; простір і час організації комунікативного процесу.

Комунікативна компетентність відіграє значну роль у ефективності спілкування. Комунікативну компетентність не можна вважати константною особистісною характеристикою і уявляти як замкнений індивідуальний досвід.

Комунікативна компетентність пов'язана здебільшого з відносинами, а не з індивідами, її зміни пов'язані не стільки зі змінами в знаннях і чуттєвому досвіді індивідів, скільки зі змінами самого суспільства. В соціальній психології розробляються різні техніки, стратегії і правила конструктивного спілкування.

Особливості цих технік визначаються сферою їх застосування (ділове спілкування, дозвільне, неформальне та ін.), формою комунікації (аксіальна та ретинальна комунікації), типами інформації (спонукальна, констатуюча). У використанні цих технік закладено великий потенціал взаєморозуміння між учасниками спілкування.

Лекція 13. Тема 13. Інтерактивний параметр спілкування

Перелік основних питань:

Механізм соціальної взаємодії.

Дослідження «соціальної взаємодії» в концепції «символічного інтеракціонізму» та транзактному аналізі Е.Берна.

Типи взаємодії: кооперація, конфлікт.

Соціальні дилеми.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

- 1.Розкрийте в якому аспекті досліджується взаємодія в транзактному аналізі.
- 2.Проаналізуйте які можливі вирішення соціальних дилем пропонуються соціальними психологами.
- 3.Проаналізуйте яке місце у взаємодії займає контакт.
- 4.Розкрийте зміст терміну «публічний ефект».

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна:1-10; Додаткова: 2-8

Конспект лекції

Інтерактивна сторона спілкування – це та його сторона, яка фіксує не тільки обмін інформацією, але й організацію сумісних дій, що дозволяє реалізувати деяку загальну для партнерів ціль. В соціальній психології існують різні концепції пояснення соціальної взаємодії. В зарубіжній науці найбільш поширеними є «теорії соціальної дії», які описують структуру взаємодії. Вітчизняна соціальна психологія розглядає взаємодію через призму активності, діяльності особистості.

Загальноприйнятим в соціальній психології є дослідження взаємодії у двох аспектах. Перший аспект – це розглядання взаємодії як контакту двох або більше осіб, в результаті якого відбуваються взаємні зміни їх поведінки, діяльності, стосунків, установок. Існують різні види контактів: просторові, контакти зацікавленості, контакти обміну. Другий аспект – це розглядання взаємодії як організації діяльності. В цьому аспекті взаємодія розглядається як такий процес, в якому відбувається взаємне зумовлювання індивідуальних дій, які пов'язані циклічною залежністю. Соціальна взаємодія як організація діяльності між людьми складається з таких елементів: діюча особа, потреба в активізації поведінки, ціль діяльності, метод діяльності, інша діюча особа, на яку спрямована дія, результат діяльності.

З точки зору інтеракціонізму взаємодія може бути зрозумілою лише в контексті її соціальної ситуації. Саме соціальна ситуація як стійкий, історично сформований фрагмент соціального життя задає партнерам стиль поведінки, сприйняття себе й один одного. На думку інтеракціоністів, людина осягає світ

через символічні значення. Опосередкованість взаємодії символами та їх інтерпретацією складає основну особливість людського спілкування. Ця ідея найбільш розвинена у «символічному інтеракціонізмі», який пов'язано з ім'ям Д.Г. Міда.

Дослідження взаємодії з точки зору регулювання дій учасників через їх позиції, а також врахування характеру ситуацій і стилю взаємодії представлено в концепції Е. Берна «транзактний аналіз». Взаємодія буде ефективною, якщо транзакції (одиниця спілкування, яка визначається позицією особистості, ситуацією і стратегією) співпадають. Кожна ситуація диктує свій стиль поведінки і дії, в кожному з них людина по-різному «подає» себе, а якщо ця самоподача не є адекватною, то спілкування може перерватись. Якщо стиль сформовано на якійсь конкретній ситуації, а потім його механічно перенесено на іншу ситуацію, то, звичайно, успіх не може бути гарантовано.

Розрізняють два основних типи взаємодії: співробітництво і суперництво (конкуренція). Співробітництво передбачає взаємопов'язані дії індивідів, що спрямовані на досягнення загальних цілей зі взаємною вигодою для взаємодіючих сторін. Взаємодія на основі суперництва включає в себе спроби відсторонення, випередження або придушення суперника, який прагне до ідентичних цілей. Ці два типи взаємодій є полярними, супроводжуються протилежними почуттями, установками і орієнтаціями у взаємодіючих індивідів.

Конфлікт – це відкрите протистояння між членами взаємодії, яке виникає внаслідок взаємовиключних інтересів і позицій. Соціально-психологічний конфлікт з точки зору його структури включає: «об'єктивну конфліктну ситуацію», «сторони конфлікту», об'єкт конфлікту, «суб'єктивний образ конфліктної ситуації».

Існує два типи конфліктів: конструктивний і деструктивний. Деструктивний конфлікт переводить причини, що створили перешкоду у взаємодії, на «особистості». Конструктивний конфлікт виникає тоді, коли зіткнення стосується не особистісної несумісності, а виявлення різних точок зору на якусь проблему і способи її вирішення. В цьому випадку конфлікт сприяє формуванню більш глибокого розуміння проблеми і сприяє становленню кооперативної взаємодії.

Однією з причин конфліктів є соціальні дилеми, які полягають в тім, що індивідуально вигідні стратегії поведінки ведуть до колективного програшу. Для аналізу соціальних дилем в соціальній психології використовуються лабораторні ігри. Показуючи, яким чином позитивно мислячі люди попадають в пастку взаємно деструктивних стратегій поведінки, вони одночасно демонструють парадокси людського життя, які підпадають під розряд соціальних дилем. Найбільш відомими є лабораторні ігри, що отримали назву «дилема в'язня» і «трагедія громадських вигонів».

В соціальній психології розробляються техніки вирішення соціальних дилем. Зокрема, виявлено декілька способів забезпечення співробітництва: регулювання, зменшення розмірів групи, комунікація.

Лекція 14. Тема 14. Перцептивна сторона спілкування

Перелік основних питань:

Соціальна перцепція: поняття, об'єкт та суб'єкт.

Візуальна психодіагностика. Перше враження.

Стеретипізація, ідентифікація, рефлексія.

Каузальна атрибуція.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте чи можна розвинути перцептивні здібності.
2. Проаналізуйте вживання терміну перцепція в загальній та соціальній психології.
3. Розкрийте зміст ефектів сприйняття в ситуації першого враження.
4. Охарактеризуйте ефект ореолу та стереотип очікування.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 2-4

Конспект лекції

Соціальна перцепція це багатофункціональний процес, який передбачає сприйняття зовнішніх ознак людини, співвіднесення їх з її особистісними характеристиками, інтерпретацію і прогнозування на цій основі її вчинків. Дослідження процесу соціальної перцепції включає характеристики об'єкта і суб'єкта сприйняття, вивчення механізмів процесу міжособистісної перцепції, а також ефектів, що супроводжують цей процес.

Об'єкт соціальної перцепції це автор повідомлень, які сприймаються, інтерпретуються спостерігачем. Він є для суб'єкта спостережень сукупністю значимих ознак, "перцептивних гачків". "Перцептивні гачки" це шифр об'єкта сприймання. Історія вивчення зовнішніх характеристик об'єкта в їх взаємозв'язку з його внутрішніми, психологічними особливостями сягає у давнину. На основі вивчення цього взаємозв'язку в історії науки було створено чисельну кількість класифікацій типів особистості.

Розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей особистості шляхом безпосереднього візуального сприйняття має велике значення в процесі спілкування. Знання зовнішніх ознак людини, їх зв'язку з іншими особливостями особистості необхідно спеціалістам, діяльність яких пов'язана з роботою з людьми. В цьому відношенні виникає необхідність засвоєння ними технік візуальної психодіагностики. В зв'язку із засвоєнням технік візуальної психодіагностики виникає проблема точності міжособистісної перцепції.

В соціальній психології досліджуються психологічні особливості суб'єкта сприйняття, які впливають на адекватність сприйняття. У відповідності з ситуацією соціальної перцепції суб'єктом можуть використовуватись різні механізми сприйняття іншої людини.

В ситуації формування першого враження виникає ряд ефектів, які опосередковують процес сприйняття людини людиною. Ефект ореолу полягає в тім, що в образ сприйняття вбудовується попередній досвід суб'єкта. Ефект стереотипізації полягає в тім, що побудова образу сприйняття відбувається на основі уже існуючих схем, стійких уявлень. Стереотип, що має здатність створювати нову реальність, отримав назву "стереотип очікування". Стереотип очікування є реально діючим фактором педагогічного процесу.

В ситуації міжособистісного розуміння використовуються ідентифікація, емпатія, атракція, соціальна рефлексія. В ситуації нерозуміння, яка виникає в сумісній діяльності, застосовується механізм каузальної атрибуції.

Каузальна атрибуція це своєрідна інтерпретація та оцінка людиною причин і мотивів поведінки інших на ґрунті буденного досвіду. Феномен атрибуції (приписування) виникає тоді, коли у людини є дефіцит інформації про іншу людину.

Теорія каузальної атрибуції це теорія про те, як люди пояснюють поведінку інших, чи приписують вони причину дій внутрішнім диспозиціям людини (стійким рисам, мотивам і установкам), чи зовнішнім ситуаціям.

Лекція 15. Тема 15. Проблема групи в соціальній психології

Перелік основних питань:

Поняття «група».

Класифікація груп у соціальній психології.

Основні характеристики групи.

Рівні розвитку групи.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Наведіть приклади поглядів на проблему групи в соціальній психології.
2. Пояснити що таке соціометрія?
3. Розкрийте своє розуміння понять «психологічне поле» та «соціальне поле».
4. Наведіть класифікації малих груп.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 1-9

Конспект лекції

Соціальна група це об'єднання двох або більше людей, які взаємодіють один з одним і залежать один від одного в тому розумінні, що загальні потреби і цілі заставляють їх розраховувати один на одного.

Група це така реальність, завдяки якій людина задовольняє багато потреб, а саме: потребу у виживанні, у функціонуванні особистості, у засвоєнні людського досвіду, у самооцінці, у самоідентичності, у позитивних емоціях і т.ін.

До елементарних параметрів групи належать: композиція (склад), структура групи, групові процеси, групові норми і цінності, система санкцій. Ці параметри можна класифікувати за двома ознаками: тими, що характеризують групу як ціле, і тими, що стосуються характеристик людини як члена групи.

Композиція групи визначається в залежності від того, яка реальна група досліджується і які ставляться цілі в дослідженні. Значимі характеристики (стать, вік, професійні чи моральні якості задаються дослідником). Теж саме можна сказати відносно групових структур. Визначають горизонтальні структури (лідерська структура, структура статусів, структура комунікацій та ін) та вертикальні структури (неофіційні відносини, офіційні відносини, неофіційні ділові та ін.).

До групових процесів відносяться процеси розвитку, згуртованості, нормативного тиску, прийняття рішення.

До другої групи параметрів відносяться характеристики групи, що стосуються місця індивіда в групі в якості її члена. Для цього використовуються такі поняття: групові очікування (експектації), цінності, норми, санкції, статус, позиція, роль.

Існують різні класифікації соціальних груп в залежності від принципів, на основі яких вони побудовані. В залежності від кількості членів групи поділяються на великі і малі. За мірою безпосереднього впливу на особистість виділяються первинні і вторинні групи: за мірою зв'язку з іншими групами виділяються закриті і відкриті групи. В залежності від сили впливу на особистість розрізняють групи членства і референтні групи. За мірою організації розрізняють неорганізовані, випадкові групи і цільові організовані. В залежності від тривалості існування

виділяються короткочасні і довготривалі (сталі) групи. За мірою міцності і стійкості внутрішніх зв'язків розрізняють згуртовані, малозгуртовані і роз'єднані групи.

Основою класифікації можуть бути й інші критерії. Американський дослідник Ел Едвард Юбенк виділив сім різних принципів, які можуть бути основою класифікації: рівень культурного розвитку, тип структури, задачі і функції, тип контактів в групі та ін. Так чи інакше, загальною ознакою всіх існуючих класифікацій групи є форма життєдіяльності групи.

Лекція 16. Тема 16. Соціально-психологічні дослідження динаміки малих груп

Перелік основних питань:

Визначення поняття «групова динаміка».

Утворення малої групи.

Феномен групового тиску. Конформізм.

Інформаційний та нормативний соціальний вплив.

Теорія соціального поштовху.

Вплив меншості.

Групова згуртованість.

Теорія діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків у групі.

Мала група як колектив.

Лідерство і керівництво в малих групах.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Розкрийте зміст поняття «групова динаміка».
2. Визначте основні відмінності між лідерством та керівництвом.
3. Розкрийте основні теорії виникнення та сутності лідерства.
4. Вкажіть шляхи досягнення групової згуртованості.

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-4, 6-8; Додаткова: 6; 8; 10

Конспект лекції

Мала група – це малочисельна за своїм складом соціальна група, члени якої об'єднані спільною діяльністю і знаходяться у безпосередньому стійкому особистому спілкуванні один з одним, що є основою для виникнення як емоційних відносин, так і особливих групових цінностей і норм поведінки. Родовою ознакою малих груп є належність до соціальних груп, видовою – безпосередній стійкий особистий контакт (спілкування, взаємодія). Мінімальний розмір малої групи – два чоловіки, максимальний – декілька десятків чоловік. За даними соціально-психологічних досліджень найбільш ефективною є мала група з 5-7 чоловік.

Поняття «групова динаміка» має такі значення:

- певний напрямок дослідження малих груп в соціальній психології (школа К. Левіна);
- певні методики, якими можна користуватись у вивченні малих груп, більшість з яких розроблено в школі К. Левіна;

– «групова динаміка» на відміну від статички означає сукупність тих динамічних процесів, які одночасно відбуваються в групі в якусь одиницю часу і які знаменують собою рух групи від стадії до стадії, тобто її розвиток.

Динамічні процеси малої групи важливо розглядати з двох сторін: по-перше, з точки зору утворення малої групи, по-друге, з точки зору явищ групової життєдіяльності, які виникають в ситуації розвитку сумісної діяльності.

Питання психологічних механізмів утворення малої групи досліджується в соціальній психології двома шляхами. Перший передбачає аналіз механізму прийняття кожним членом групи уже існуючої групової ціннісно-нормативної системи. Ця проблема стосується „ підключення ” до групи нового члена і передбачає дослідження феномена тиску групи на індивіда. Другий шлях передбачає аналіз процесу створення групових норм та цінностей за умови одночасного вступу в групу багатьох індивідів та наступне все більш повне прийняття цих норм, сприйняття всіма членами групи групових цілей.

Феномен групового тиску в соціальній психології отримав назву конформізму. Конформізм полягає не просто в тому, що індивід діє так само, як всі, але в тім, що він піддається впливові загальної дії, тобто він поводить себе так, як це було б, коли б він був наодинці.

В соціальній психології виділяється два види впливу групи на індивіда: нормативний і інформаційний. Інформаційний вплив здійснюється в ситуації, коли людина прагне отримати деяку інформацію, нестачу якої вона відчуває, для створення особистої стратегії поведінки. Коли потреба в такій інформації стає особливо гострою, поведінка інших буде цінним джерелом інформації.

Нормативний вплив – це вплив на особистість соціальних (групових) норм в ситуації, коли вона змушена підпорядковуватись цим нормам, щоб бути прийнятою, а не відкинутою суспільством (групою).

Американськими соціальними психологами було здійснено ряд експериментів, в яких вивчалися особливості і закономірності конформізму. Експерименти М. Шеріфа, С. Аша і С. Міліграма вважаються класичними. Існують чисельні модифікації методик проведення цих експериментів, проте суть їх залишається незмінною – це метод „ підставної групи ”.

Теорія соціального поштовху досліджує характеристики групи і умови, за яких люди більш за все схильні підпорядковуватись нормативному соціальному впливу. Згідно цієї теорії імовірність того, що індивід стане звертати увагу на нормативний вплив, що виходить від інших людей, залежить від трьох факторів:

- сили групи, тобто того, наскільки важливою для індивіда є дана група людей;
- безпосереднього впливу, тобто того, як близько у часі і просторі розташована до індивіда група, яка намагається впливати на нього;
- чисельності, тобто кількості людей, що входять в дану групу.

Соціальний вплив на індивіда може здійснюватись не тільки більшістю членів групи, але й меншістю. Вплив меншості розглядається в соціальній психології як інформаційний тиск, тобто як такий вибір члена групи, що здійснюється на основі інформації, яку він отримує не від більшості, а від меншості членів групи. Чисельна меншість фактично може бути „ більшістю ”, якщо вона здатна нав’язати свої оцінки, думки, уявлення іншим членам групи.

В соціальній психології досліджуються умови, за яких меншість впливає на групу:

- послідовність у відстоюванні своєї позиції;

- упевненість в собі і в своїй позиції;
- наявність «відступників» з боку більшості.

Важливою стороною проблеми формування і розвитку малої групи є проблема групової згуртованості. Групова згуртованість – це процес формування особливого типу зв'язків в групі, що дозволяють зовнішньо задану структуру перетворити в психологічну спільноту, в системний психологічний організм, який функціонує за своїми особливими законами.

Підходи до дослідження згуртованості у вітчизняній соціальній психології спираються на ідею про те, що головним інтегратором групи є сумісна діяльність її членів. Цей підхід найліпше представлено в „ теорії діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків ” О.В. Петровського.

Мала група, яка розглядається як вищий рівень розвитку групи, що характеризується високою згуртованістю, єдністю ціннісно-нормативної орієнтації, глибокою ідентифікацією і відповідальністю за результати сумісної групової діяльності, визначається поняттям «колектив».

Процеси інтеграції групи пов'язано з феноменом лідерства. Поняття «лідерство» пов'язано з поняттям «керівництво». На відміну від лідера керівник колективу завжди виступає посередником соціального контролю і адміністративно-державної влади. Лідер – це член групи, що добровільно приймає на себе значно більшу міру відповідальності у досягненні групових цілей, ніж того вимагають формальні приписи або загальноприйняті норми.

Лекція 17. Тема 17. Масові соціально-психологічні явища

Перелік основних питань:

Поняття про масові соціально-психологічні явища.

Способи психічного впливу.

Маси та масова свідомість. Головні ознаки маси.

Колективне переживання. Натовп

Основні форми стихійної поведінки.

Завдання на СРС:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Вказати шляхи досягнення групової згуртованості.
2. Проаналізуйте феномен групової поляризації.
3. Охарактеризуйте основні особливості навіювання.
4. Чого можна досягнути завдяки переконанню?

Ведення термінологічного словника.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 1; 2; 3; 4; 5; 7; 8; 9.

Конспект лекції

Одночасний прояв однієї зі сторін свідомості великої кількості людей називають масовими психічними явищами. До них відносять громадську думку, колективне переживання, змагання, наслідування та різноманітні групові заходи.

Масові психічні явища, проходячи крізь найближче соціальне середовище людини – колектив, групу, починають активно впливати на особистість, її спілкування та стосунки.

Щоб вміти протистояти технології керування поведінкою людей, треба знати можливі способи психічного впливу.

Відомий російський психофізіолог В. М. Бехтерев ще у 1903 році пов'язав процес навіювання з маніпуляцією свідомістю. Навіюваність або сугестія – це

готовність сприймати ідеї, почуття, емоції і змінювати під їх дією поведінку не шляхом логічного переконання, а завдяки безпосередньому впливу на психічну сферу без відповідної переробки. Завдяки цьому відбувається прищеплення ідеї, почуття, або того чи іншого психофізичного стану. В учбовій роботі навіюваність як спосіб впливу розрахована на некритичне та безвідмовне сприймання інформації та наступні за нею дії. «Ефект навіювання» далеко не завжди несе позитивне навантаження у процесі педагогічного спілкування. Він може негативно впливати на розвиток мислення та вміння учнів будувати логічні послідовності. Навіюваність часто пов'язують з таким поняттям, як гіпнабельність - це індивідуальна здатність піддаватися гіпнотичному впливу, досягати гіпнотичного стану тієї чи іншої глибини.

Переконання – це обґрунтоване упровадження у свідомість особистості логіки механізму продуктивних дій та поведінки. На відміну від навіювання, переконання передбачає активну участь суб'єкту у процесі впливу, йому пропонується ряд доводів, котрі йому потрібно усвідомити, а після цього сприйняти або відхилити. За допомогою переконання можна досягнути перебудови змісту свідомості, мотивів діяльності, сформувані потрібні бажання та мотиви, що змінять напрямок діяльності на потрібний.

Ще один добре відомий спосіб психічного впливу – «зараження». Це процес, що створює умови для активного спілкування у потрібному напрямку для передавання емоційного настрою. Діє він підсвідомо, однак дає знати про себе завдяки зміні орієнтацій особистості на потрібний лад. Будь-яка відносно масова аудиторія, наприклад, кіноаудиторія, буде піддаватися «зараженню», навіть якщо безпосередньо емоційно впливати лише на частину цієї аудиторії. Завдяки соціально-психологічній природі аудиторії це забезпечить вплив на всю аудиторію, у крайньому разі на її більшість. Особливо яскраво цей вид психологічного впливу проявляється у натовпі.

Соціальне зараження характерне для особистостей зі слабкою волею та веде до закріплення необхідних настанов шляхом приведення цих людей у певний психічний стан за допомогою емоційного співчуття. Масова афективна напруга веде до обмеження свідомості та переважного сприйняття найбільш емоційних образів. Ефект «зараження» може носити і позитивний характер, на фоні цього процесу посилюється людське співчуття. Оточуючі швидше та краще заражаються ідеями і в змозі проявити найвищі почуття, які властиві людям: моральні, інтелектуальні та естетичні.

Масова та індивідуальна свідомість існують поряд багато тисяч років, доповнюючи одна одну. Цим процесам розвитку психіки людства властива періодичність. Домінування масової свідомості змінюється розквітом індивідуальної, а потім знов, у свою чергу, з'являється «масова людина».

Від масової свідомості не потрібно відмовлятися чи боятися її, потрібно лише знайти можливості комунікувати з нею, впливати на неї. Масова поведінка не лише революції і війни, це також масові свята, карнавали та ін. Масова свідомість допомагає людині звільнитися від негативних емоцій, з якими їй важко а часом неможливо впоратися самотійно. Ці фактори ще раз підтверджують велику функціональну значимість психології мас та масової поведінки.

Головні ознаки маси – це тимчасовість її існування та стихійний характер поведінки індивідів, що складають її. Виділяють три основні різновиди маси:

натовп, зібрана публіка (глядачі в театрі, учасники політичних мітингів) та незібрана публіка (маса прихильників одного з сучасних кумирів).

Одним з психічних явищ, що може охопити великі маси людей, є колективні переживання. Колективне переживання – це особливий психічний стан, що охоплює значну кількість людей, емоції та настрої, які тотожні між собою. Колективні переживання об'єднують людей і, відповідно, лежать в основі масових суспільних рухів.

Виділяють два види колективних переживань за змістом: позитивні і негативні. Позитивні, прогресивні переживання прискорюють розвиток людського суспільства. Негативні, реакційні, навпаки, гальмують його рух.

Головні ознаки маси – це тимчасовість її існування та стихійний характер поведінки індивідів, що складають її. Виділяють три основні різновиди маси: натовп, зібрана публіка (глядачі в театрі, учасники політичних мітингів) та незібрана публіка (маса прихильників одного з сучасних кумирів).

Найбільш цікаві психічні явища та процеси властиві такому різновиду маси, як натовп. Натовп можна охарактеризувати, як тимчасове об'єднання великої кількості людей, що мають безпосередній контакт між собою та майже ідентично реагують на певні стимули.

Поведінка індивіда у натовпі змінюється, вона суттєво відрізняється від тієї, що властива йому зазвичай. Це пов'язано з цілим рядом факторів. У масі в індивіда підвищується емоційне сприйняття усього, що він бачить або чує, зростає схильність до навіюваності, заражуваності, різко зменшується здатність до критичної переробки інформації. Інтелекту, послідовності, логічній аргументації немає місця у психології мас.

Стихійна поведінка найчастіше є масовою реакцією людей на політичну кризу і нестабільність. Для цієї реакції характерне переважання ірраціональних, інстинктивних почуттів над усвідомленими і прагматичними. Власне психологічні чинники, такі як наростання почуття невпевненості, страху, недовіри до офіційних засобів інформації, ведуть до появи чуток, паніки, агресії. Емоції людей, що знаходяться в масі, поширюються за своїми власними законами – це багаторазове посилення емоцій під впливом зараження і навіювання, яке здобуло найменування циркуляторної реакції.

3. Семінарські заняття

Проведення семінарських занять не передбачено.

4. Самостійна робота

Самостійна робота студента передбачає самостійне, на основі рекомендованої навчальної та наукової літератури, опрацювання та засвоєння окремих положень дисципліни. Особливу увагу слід звернути на першоджерела. Покращенню засвоєння такого матеріалу і з'ясуванню питань, що складають певні ускладнення у вивченні в процесі самостійної роботи студента сприяють індивідуальні консультації. Перевірка рівня засвоєння матеріалу таких тем проводиться в процесі обговорення питань із логічно споріднених тем дисципліни на аудиторних заняттях.

Тема 9. Статеворольова соціалізація.

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо гендерних ролей та ідентичності особистості, гендерних норм та стереотипів.

Питання для розгляду:

Гендерні ролі.

Гендерна ідентичність особистості.

Гендерні норми.

Гендерні стереотипи як протиставлення маскулітності і фемінності.

Література: Основна: 1-10; Додаткова: 5; 8-10.

5.Індивідуальні завдання

Виконання індивідуальних завдань не передбачено.

V. Контрольні роботи

Виконання контрольних робіт не передбачено.

VI. Методичні вказівки.

При вивченні дисципліни «Соціальна психологія» студент має користуватися, в першу чергу, літературою, яка визначена в основному списку і є у фондах бібліотеки НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського». Додатковим джерелом інформації мають бути конспекти лекцій. Також студентам рекомендується знаходити через систему Інтернет матеріали новітніх психологічних досліджень.

Зміст дисципліни реалізується через опанування двох блоків: теоретичного та блоку самостійної роботи. Опанування теоретичного блоку здійснюється в процесі роботи на лекціях, самостійна робота полягає в опрацюванні літератури. За відсутності індивідуальних завдань для організації самостійної роботи студентів із науково-навчальною літературою студентам пропонується: конспектування окремих тем, які виносяться на само опрацювання та складання словника термінів.

VII. Рекомендована література

Основна:

1. Андреева Г. М. Социальная психология : [учебник для вузов] / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект-пресс, 2006. - 363 с.
2. Бэррон Р.С. Социальная психология. Ключевые идеи. / Бэррон Р.С., Бири Д., Дженсон Б.Т.; пер. с англ. – М., 2003. – 512 с.
3. Волянська О.В., Ніколаєвська А.М. Соціальна психологія: Навч. посіб. / Волянська О.В., Ніколаєвська А.М. – К. : Знання, 2008. – 275 с. – (Вища освіта).
4. Коваленко А. Б. Соціальна психологія : [підручник] / А. Б. Коваленко, М. Н. Корнев. – К. : Геопринт, 2006. – 400 с.
5. Ложкин Г.В., Волянчук Н.Ю. Солтик О.О. Психологія праці: Навч. посіб. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 191 с
6. Москаленко В. В. Соціальна психологія : [підручник] / В. В. Москаленко. – [2-ге вид., виправ, та доповн.] – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
7. Основи соціальної психології : [навч. посіб.] / [О. А. Донченко, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко та ін.] : за ред. М. М. Слюсаревського. – К. : Міленіум, 2008. – 495 с.

8. Савчин М. В. Соціальна психологія : [навч. посіб.] / М. В. Савчин. – Дрогобич : Відродження, 2000. – 274 с.
9. Щербатых Ю.В. Общая психология : учеб.пособие / Ю.В. Щербатых. – СПб., 2008. – 272 с.

Додаткова

1. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: [навч. посібник] / В. В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
2. Обозов Н. Н. Психологическая культура взаимных отношений / Н. Н. Обозов. – К. : Лыбидь, 1990.-112 с.
3. Петровская Л. А. Развитие компетентного общения как одно из направлений оказания психологической помощи / Л. А. Петровская // Введение в практическую социальную психологию. – М.: Смысл, 1996. – С. 150-166.
4. Поваляева М. А. Невербальные средства общения / М. А. Поваляева, О. А. Рутер. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 352 с.
5. Психологія : навч. посіб. / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Зливков та ін. ; за наук. ред. О. В. Винославської. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К. : Фірма ІНКОС, 2009. – 390 с.
6. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: [монографія] / Татенко В. О. – К. : Міленіум, 2008. – 216 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. – В 2-х т. – М., 1986.
8. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани; пер. с англ. В.Б.Ольшанского. – Ростов н/Д: «Феникс», 2002. – 544 с.
9. Шрейдер Ю. А. Модель моральной рефлексии / Ю. А. Шрейдер // Лекции по этике : [учеб. пособ.]. – М. : МИРОС, 1994. – С. 86-98.
10. Янчук В. А. Введение в современную социальную психологию: [учеб. пособ. для вузов] / Янчук В. А. – Мн. : АСАР, 2005. – С. 445-487.

Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, що він отримує за: присутність та активна робота на лекційних заняттях; ведення термінологічного словника.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання

1. Робота на лекціях (максимальна кількість балів на лекціях складає 51):

Ваговий бал – 3. Максимальна кількість балів на всіх лекційних заняттях дорівнює **3 бали × 17 л. з. = 51 бал**

Оцінювання роботи кожного студента здійснюється на кожному лекційному занятті за двома показниками – присутністю і активністю:

а) присутність 1 бал × 17 л. з. = 17 балів

Критерії оцінювання:

1 – присутність на лекційному занятті;

0 – відсутність на лекційному занятті.

б) активність 2 бали × 17 л. з. = 34 балів

Критерії оцінювання:

2 – висока активність, яка показує спрямованість на ґрунтовне засвоєння матеріалу;

1 – достатня активність, яка показує спрямованість на засвоєння матеріалу;

0 – низька активність, яка показує ухиляння від засвоєння матеріалу.

2. Ведення термінологічного словника :

Ваговий бал – 0,5 за кожний правильно написане визначення

Максимальна кількість балів за ведення словника дорівнює

0,5 бали × 98 термінів = 49 балів

Критерії оцінювання:

0,5 – наведені всі визначення за темою;

0,25 – визначення неповні;

0 – визначення за темою відсутні

Розрахунок шкали (R) рейтингу

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$R_C = 3 \times 17 + 0,5 \times 98 = 100$ балів

Необхідною умовою допуску до заліку є стартовий рейтинг (r_c), що складає 40% від R_C , або **40 балів**.

Студенти, які набрали протягом семестру рейтинг з кредитного модуля менше **0,6R** зобов'язані виконувати залікову контрольну роботу.

Студенти, які набрали протягом семестру необхідну кількість балів ($RD \geq 0,6R$) мають можливості:

а) отримати залікову оцінку (залік) так званим "автоматом" відповідно до набраного рейтингу;

б) виконати залікову контрольну роботу, яка складається з 3-х питань з метою підвищення оцінки. При цьому попередній рейтинг студента з дисципліни скасовується і він отримує оцінку R_3 тільки за результатами залікової контрольної роботи.

Залікова контрольна робота складається з трьох теоретичних питань за тематичними розділами курсу.

Приклад:

Варіант № 1

1. Як гроші впливають на психіку людини? Аргументуйте свою відповідь.
2. Охарактеризуйте способи психологічного впливу.
3. Проаналізуйте яке значення для людини має рольове спілкування?

Варіант № 2

1. Чи впливають гроші на перцептивне спілкування? Аргументуйте свою відповідь.
2. Наведіть приклади поглядів на проблему групи в соціальній психології.
3. Охарактеризуйте особливості діалогічного спілкування.

Критерії оцінювання I та II запитання:

- 33 – правильна відповідь;
- 16 – відповідь неточна або неповна;
- 0 – немає відповіді

Критерії оцінювання III запитання:

- 34 – правильна відповідь;
- 17 – відповідь неточна або неповна;
- 0 – немає відповіді

$R_3 = 33 + 33 + 34 = 100$ балів

Для отримання студентом відповідних оцінок (ECTS та традиційних) за результатами роботи в семестрі його рейтингова оцінка RD переводиться згідно з таблицею 1:

Таблиця 1

RD = RC	Оцінка ECTS	Традиційна оцінка (диф. залік)	Традиційна залікова оцінка
95-100	A	"Відмінно"	"Зараховано"
85-94	B	"Добре"	
75-84	C		
65-74	D	"Задовільно"	
60-64	E		
$RD \leq 59$	FX	"Незадовільно"	"Незараховано"
RC < 39 або не виконані інші умови допуску до заліку	F	"Не допущено"	

Перелік питань до заліку

1. Охарактеризуйте групи соціально-психологічних явищ.
2. Наведіть приклади форми існування соціально-психологічних явищ.
3. Визначить функції буденної соціальної психології.
4. Охарактеризуйте соціальну психіку.
5. Визначить інтелектуальні та наукові підгрунтя «психології мас».
6. Розкрийте відмінності між методологією технічною та філософською.
7. Охарактеризуйте механізм наслідування в концепції Г. Тарда.
8. Охарактеризуйте теорію інстинктів соціальної поведінки У.Мак-Дугалла.
9. Визначить що означає методологічний підхід у науковому дослідженні.
10. Розкрийте особливості контент-аналізу. В яких галузях соціальної психології цей метод має перевагу перед іншими?
11. Які існують методологічні підходи у дослідженні соціально-психологічних явищ?
12. Охарактеризуйте особливості спеціалізованих соціально-психологічних методів.
13. Охарактеризуйте поняття «соціальність».
14. Охарактеризуйте основні періоди дослідження особистості.
15. У чому полягають відмінності між поняттями людина, індивід, особистість, індивідуальність.
16. Проаналізуйте у чому полягає подвійна суспільна визначеність особистості.
17. Охарактеризуйте положення концепції «соціального характеру» Е. Фрома
18. Обґрунтуйте своє розуміння історичності особистості.
19. Охарактеризуйте «ринкову орієнтацію характеру» за Е.Фромом.
20. Обґрунтуйте близькість понять «соціальна зрілість» та «соціально-історичний тип особистості».
21. Охарактеризуйте поняття «ресоціалізація».
22. Наведіть основні теоретичні напрямки дослідження соціалізації.
23. Проаналізуйте особливості сфер соціалізації.
24. Охарактеризуйте основним формам соціалізації.
25. Опишіть стадії соціалізації та погляди на стадійність в психологічних теоріях.
26. Охарактеризуйте основні напрямки та підходи у дослідженні політичної соціалізації.
27. Проаналізуйте стадії процесу політичної соціалізації.
28. Наведіть приклади форм політичної соціалізації.
29. Розкрийте основні особливості когнітивного, конативного та афективного компонентів політичної соціалізації.
30. Дайте характеристику поняття «економічна соціалізація».
31. 2. Наведіть приклади грошових типів особистості (за О.Дейнекою).
32. 3. Охарактеризуйте підприємливість як міру економічної соціалізованості.
33. 4. Проаналізуйте чи впливають гроші на перцептивне спілкування?
34. Проаналізуйте статеву диференціацію як універсальну властивість живого.
35. Розкрийте відмінності між поняттями «біологічна стать», «психологічна стать» та «гендер».
36. Охарактеризуйте концептуальну модель «фемінності-мускулінності».
37. Назвіть форми статевої соціалізації.
38. Визначте основні форми статевої соціалізації

39. Розкрийте відмінності між гендерними стереотипами та гендерними ролями.
40. Охарактеризуйте поняття диференційна соціалізація.
41. Назвіть основні агенти статевої соціалізації.
42. Назвіть форми статевої соціалізації. Розкрийте їх зміст.
43. Розкрийте зміст поняття «статева соціалізація».
44. Проаналізуйте співвідношення понять: спілкування та суспільні відносини.
45. Дайте характеристику людинотворчій функції спілкування.
46. Охарактеризуйте особливості діалогічного спілкування.
47. Розкрийте поняття монологічне спілкування, імператив та маніпуляція.
48. Проаналізуйте експеримент загорської школи-інтернату.
49. Розкрийте зміст феномену «психологічне непідтвердження».
50. Проаналізуйте зв'язок афіліації та соціальної підтримки.
51. Розкрийте особливості буферного ефекту соціальної підтримки».
52. Охарактеризуйте основні бар'єри міжособистісної комунікації і причини їх виникнення.
53. Розкрийте зміст техніки Франкліна.
54. Розкрийте поняття міжособистісне спілкування. Що таке єдиний інформаційний простір?
55. Охарактеризуйте основні відмінності односторонньої і двосторонньої комунікації. Розкрийте їх функції.
56. Розкрийте в якому аспекті досліджується взаємодія в транзактному аналізі.
57. Проаналізуйте які можливі вирішення соціальних дилем пропонуються соціальними психологами.
58. Проаналізуйте яке місце у взаємодії займає контакт.
59. Розкрийте зміст терміну «публічний ефект».
60. Проаналізуйте чи можна розвинути перцептивні здібності.
61. Проаналізуйте вживання терміну перцепція в загальній та соціальній психології.
62. Розкрийте зміст ефектів сприйняття в ситуації першого враження.
63. Охарактеризуйте ефект ореолу та стереотип очікування.
64. Наведіть приклади поглядів на проблему групи в соціальній психології.
65. Пояснити що таке соціометрія?
66. Розкрийте своє розуміння понять «психологічне поле» та «соціальне поле».
67. Наведіть класифікації малих груп.
68. Розкрийте зміст поняття «групова динаміка».
69. Визначте основні відмінності між лідерством та керівництвом.
70. Розкрийте основні теорії виникнення та сутності лідерства.
71. Вкажіть шляхи досягнення групової згуртованості.
72. Визначить основні відмінності між лідерством та керівництвом.
73. Розкрийте основні теорії виникнення та сутності лідерства.
74. Вказати шляхи досягнення групової згуртованості.
75. Проаналізуйте феномен групової поляризації.